

# ”Et etisk konkursbo”?

Mottakelsen av Marit Christensens *Moren*

Siv Janne Nateland



Masteroppgave i litteraturformidling  
Institutt for lingvistik og nordiske studier  
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2014

© Siv Janne Nateland 2014  
“Et etisk konkurransbo”?  
Siv Janne Nateland  
<http://www.duo.uio.no/>  
Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

# Sammendrag

Spørsmålet som ligger til grunn for denne oppgaven er: Hva skjer i møtet mellom presse og ”kontroversiell sakprosa”? Denne masteravhandlingen er en studie av mottakelsen av Marit Christensens bok *Moren*, som møtte motbør i pressen da den ble utgitt på Aschehoug forlag høsten 2013. Materialet som behandles er samtlige debattinnlegg, kronikker, ledere, kommentarer og litteraturanmeldelser fra norsk presse som omhandler *Moren*, fordelt på 15 medier og 49 oppslag. Bare 6 av disse innleggene var anmeldelser. Til tross for få anmeldelser ble boka vurdert som en viktig nyhet, noe som tydeliggjøres ved at flere journalistiske tungvekttere, deriblant mediekommentatorer og redaktører for noen av Norges største aviser, meldte seg på i debatten.

Allerede før boka forelå, la den grunnlaget for en omfattende debatt om etikk knyttet til sakprosautgivelser generelt, og Christensens arbeid med *Moren* spesielt. Det overordnede temaet både i diskusjonen om *Moren* og i anmeldelsene er etikk, men også i mottakelsen av Marit Christensens bok finner man det som kunne kategoriseres som etiske overtramp, både i form av sitering av personsensitive opplysninger og i omtale av forfatteren.



# Takk

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til min veileder Marianne Egeland for inspirasjon, gode innspill og oppriktig interesse for oppgaven min. Du har vært en stor ressurs i dette arbeidet.

Medstudentene på litteraturformidling takkes generelt, Signe, Silje og Siri takkes spesielt. Dere har bidratt til å gjøre tilværelsen som masterstudent til en utrolig morsom opplevelse.

Takk til pappa, mamma, Tonje, Line og Lars for samtaler, diskusjoner og oppmuntringer. Mamma, alle timene du har brukt på høytlesning har lagt grunnlaget for mitt engasjement for litteratur.

Og til sist: Christopher, tusen hjertelig takk for at du er så tålmodig, og for at du alltid har noe fint å si når jeg trenger det mest.



# Innholdsfortegnelse

<b>1 INNLEDNING</b>	<b>1</b>
BAKGRUNN	1
KONTROVERSIELLE ”22. JULI BØKER”	2
MOTTAKELSEN	4
DEBATTDELTAKERNE	6
MATERIALE, METODE OG SPØRSMÅL	7
<b>2 DEBATTEN</b>	<b>9</b>
DISKUSJONSEMNER I MOTTAKELSEN AV <i>MOREN</i>	9
”MEDIEOFRE IMELLOM” – FORFATTERENS LEGITIMERING OG TROVERDIGHET	10
”DOBBELT MEDIEOFFER” – FORPLIKTELSE OVERFOR OBJEKTET	12
”RETTE TIL EIT LIV”	14
”SAMFUNNSOPPDRAG”?	16
”KALLET OG PENGENE”	19
”PROFESJONENE OG DEN FRIE LITTERATUREN” – ETISKE REGULERINGER AV SAKPROSAUTGIVELSER	20
”SLIK KUNNE <i>MOREN</i> BLITT BEDRE” – ETIKKPLAKAT I PRAKSIS	23
VURDERINGER AV <i>MORENS</i> LITTERÆRE VERDI	24
<b>3 ANMELDELSENE</b>	<b>27</b>
HVA ER LITTERATURANMELDERENS OPPGAVE?	27
HVORDAN VURDERES <i>MOREN</i> ?	28
”GANSKE GOD BOK”	30
”DET ER IKKE <i>MORENS</i> SKYLD” – <i>MORENS</i> SAMFUNNSVERDI	31
”VENNINNESAMTALER” – SUBJEKTIVITET OG SANNHET	32
”UIMOTSAGTE PÅSTANDER” OG PERSONVERN	33
”ET POTPURRI AV PERSPEKTIVER” – BANALE SKILDRINGER AV EKSTREME OPPLEVELSER	35
SAMMENLIGNINGER AV <i>MOREN</i> OG <i>EN AV OSS</i>	36
<b>4 AVSLUTNING</b>	<b>39</b>
PRESSENS VÆR VARSOM-PLAKAT I PRAKSIS?	39
MARIT CHRISTENSEN I ”MEDIEMANESJEN”	39
TO TUNGVEKTERE DISKUTERER ETIKK	40
INFORMASJONSSPREDNING, SPEKULERING OG SITERING	43
OM PRESSEKIKK OG FORLAGSETIKK	43
OPPSUMMERING	44
<b>LITTERATURLISTE:</b>	<b>47</b>
PRIMÆRTEKSTER	47
SEKUNDÆRTEKSTER OG TEORI	48





# 1 Innledning

## Bakgrunn

Lørdag 17. august 2013 slapp VG Helg nyheten om at tidligere NRK-journalist Marit Christensen hadde inngått et boksamarbeid med Wenche Behring Breivik, moren til terroristen Anders Behring Breivik. Avisen presenterte prosjektet som en sensasjon: ”Hvem var moren til Anders Behring Breivik? (...) Vi trodde svarene var borte for alltid, da Wenche Behring Breivik døde 66 år gammel – fredag 22. mars – på dagen ett år og åtte måneder etter at sønnen utførte terroraksjonen” (Thronsen 2013). Slik var det ikke, for ”mens journalister lette etter Wenche Behring Breivik på den lokale Coop-butikken, satt hun sammen med Marit og drakk kaffe og snakket om livet sitt” (Berg 2013). Lørdag 14. september fulgte VG opp saken om Christensens bokprosjekt, denne gangen med en ny vinkling. Christensens prosjekt var ikke lenger en sensasjon, men et etisk overtramp, for da kunne VG, etter informasjon fra avdødes advokat Hans Marius Graasvold, ”avsløre at å få stanset denne boken, var noe av det siste Wenche forsøkte å gjøre på dødsleiet” (Ravndal og Brenna 2013). Det som først ble presentert som et boksamarbeid som kunne gi de svarene Norge trengte, ble i løpet av noen uker til et kontroversielt prosjekt, fordi Behring Breivik ville trekke seg fra samarbeidet.

Den 31. oktober 2013 ble Marit Christensens bok *Moren* likevel utgitt på Aschehoug forlag. Avtalen mellom oppdragsgiveren og Marit Christensen ble inngått 24 mars 2012. I april samme år fikk Wenche Behring Breivik en kreftdiagnose, og 22. mars 2013 døde hun av sykdommen. I *Moren* forklarer Christensen at Wenche Behring Breivik innledet prosjektet, fordi hun ”mente at det var på tide å få uttrykt hvor urettferdig hun selv hadde opplevd tiden etter terroraksjonen, og hun ville fortelle folk om det” (Christensen 2013: 35<sup>1</sup>). I løpet av samarbeidet endret oppdragsgiverens oppfatning av prosjektet seg, og ved slutten av sin levetid hyret hun inn advokat Hans Marius Graasvold for å få stoppet bokutgivelsen. Advokaten argumenterte i forkant av utgivelsen med at Behring Breivik ikke forstod hva Christensens prosjekt innebar, og at forfatteren hadde forledet henne. Graasvold uttalte til VG 14 september 2013 at ”etter min klients egne utsagn har [Marit Christensen] tilegnet seg dette materialet under bristende forutsetninger. Hun har rett og slett lurt Wenche Breivik” (i Ravndal og Brenna 2013).

---

<sup>1</sup> I denne oppgaven forholder jeg meg til 2. opplag av *Moren* (2013).

Fordi jeg arbeider deltid i bokhandel, ble jeg raskt interessert i *Moren*. Aldri har jeg nemlig opplevd at ei bok har fått så mye oppmerksomhet av kundene. I bokhandelen ble vi kjeftet på av illsinnte kunder for å ha *Moren* utstilt på traller utenfor butikken. Enkelte av kundene som kjøpte boka, skammet seg i så stor grad at jeg fikk beskjed om bare å legge den i en pose, ”så fort som overhodet mulig!”, for at ingen skulle se hva de kjøpte. Kundene presenterte forskjellige teorier om hva boka inneholdt, og hvorfor den ble så kritisert i media.

Det var ikke bare potensielle bokkjøpere som reagerte på utgivelsen. Aschehougs følgere på facebook.com oppfordret til boikott av forlagets utgivelser. Tidligere justisminister Knut Storberget oppfordret forbrukere til å ta et valg om ikke å kjøpe boka, og partileder i KRF, Knut Aril Hareide, ba regjeringen om å vurdere en opprettelse av en etisk råd for bokbransjen etter modell fra mediebransjen på bakgrunn av utgivelsen av *Moren*. Bokutgivelsen var omdiskutert i allerede før boka forelå, og mediedebatten eskalerte etter utgivelsen. Mottakelsen av *Moren* er tema for oppgaven min. Spørsmålet jeg har stilt meg er: Hva skjer i møtet mellom pressen og det som ble omtalt som en ”kontroversiell sakprosa”? ”sakprosa”? ”sakprosa”?

## Kontroversielle ”22. juli bøker”

*Store Norske Leksikon* definerer kontroversiell som ”omdiskutert, omstridt, som det strides om”. I denne oppgaven regnes kontroversiell sakprosa som litteratur som er omdiskutert i media, og som bryter med allment vedtatte normer. *Moren* ble fra advokathold anklaget for å være ”et etisk og juridisk totalhavari” (Kinander og Woxholth 2013). Den tidligere sjefsredaktøren for VG, Bernt Olufsen, skrev at ”rent presseetisk er boken et overgrep mot Wenche Behring Breivik, hennes ettermæle og hennes familie. Og ikke minst mot hennes gjenlevende ektemann” (Olufsen 2013a). Marit Christensen har blitt kritisert for sin metode, skriftlig formuleringsevne og brudd på personvernlovgivning, og det ble hevdet at det er ”uomtvistelig klart at [Wenche Behring Breivik] på dødsleiet motsatte seg at denne boken skulle utgis” (Jensen 2013). Både i forkant og etterkant av utgivelsen ble forfatteren og Aschehoug fra flere hold redusert til grådige overgripere, som burde ha vernet om Wenche Behring Breiviks privatliv og ettermæle fremfor å utlevere henne. Bokutgivelsen skapte oppstyr i norsk presse, og ble dermed betegnet som kontroversiell.

*Moren* kan sies å inngå blant de såkalte 22. juli bøkene, bølgen av bøker om det største terroranslaget mot Norge i vår tid, 22. juli 2011. Per i dag har det blitt utgitt 33 bøker om 22. juli, og de fleste norske forlagene er representert blant utgiverne. I mottakelsen av Marit

Christensens bok er det særlig to andre titler *Moren* blir sammenlignet med både i debatten og i anmeldelsene, *En norsk tragedie* (2012) skrevet av Aage Storm Borchgrevink og utgitt på Gyldendal og *En av oss* (2013) skrevet av Åsne Seierstad og utgitt på Kagge. Det som skiller *Moren*, *En av oss* og *En norsk tragedie* fra de øvrige ”22. juli bøkene”, er at de tre forfatterne søker forklaringer for terroristens handlinger i bakgrunnen hans. Alle de tre bøkene har utløst spørsmål i media om hva som er etisk og moralsk riktig å formidle til offentligheten, og hva som ikke er det. Det har blitt stilt spørsmål ved i hvilken grad forfattere kan spekulere i personsensitive forhold som gjelder andre mennesker, og hvor mye publikum har *rett* til å vite. Spesielt er disse spørsmålene knyttet til fremstillingen av terroristens mor og til publisering av opplysninger om andre familiemedlemmer.

*Moren* er ikke den eneste 22. juli-boka som har høstet negative tilbakemeldinger. Da *En norsk tragedie* ble utgitt, ble den i Jon Rognliens anmeldelse for Dagbladet karakterisert som et ødeleggende morsportrett. Han hevder at ”å utlevere [Wenche Behring Breivik] på denne nådeløse måten i en kommersiell bok, er usedvanlig drøy kost (...) Morens havari blir en skam. Det er ubehagelig. Vi burde fått rom for nåde” (Rognlien 2012). Også Åsne Seierstad har møtt motbør for sin fremstilling av terroristens oppvekst i *En av oss*. Fosterforeldrene skrev en kronikk på nrk.no, hvor de kritiserte at Seierstad gir inntrykk av at hun har snakket med dem, mens de i virkeligheten ikke ville bidra til bokprosjektet. Også flere av anmelderne var kritiske til utformingen av *En av oss*, blant andre Jo M. Bredeveien som anmeldte boka for Morgenbladet. Han fremhever en rekke etiske dilemma ved boka:

[Seierstad] går mye lenger i beskrivelsene av volden, terroristens barndom og forholdet til moren enn det vi som slutter oss til pressens Vær Varsom-plakat kan tillate oss: Noen beskrivelser av intim art i forholdet mellom mor og sønn, ofrenes siste sekunder i live og anklager mot AUF-ledelsen må man gå til boken for å få med seg, de kommer ikke til å bli gjengitt i pressen. (Bredeveien 2013b)

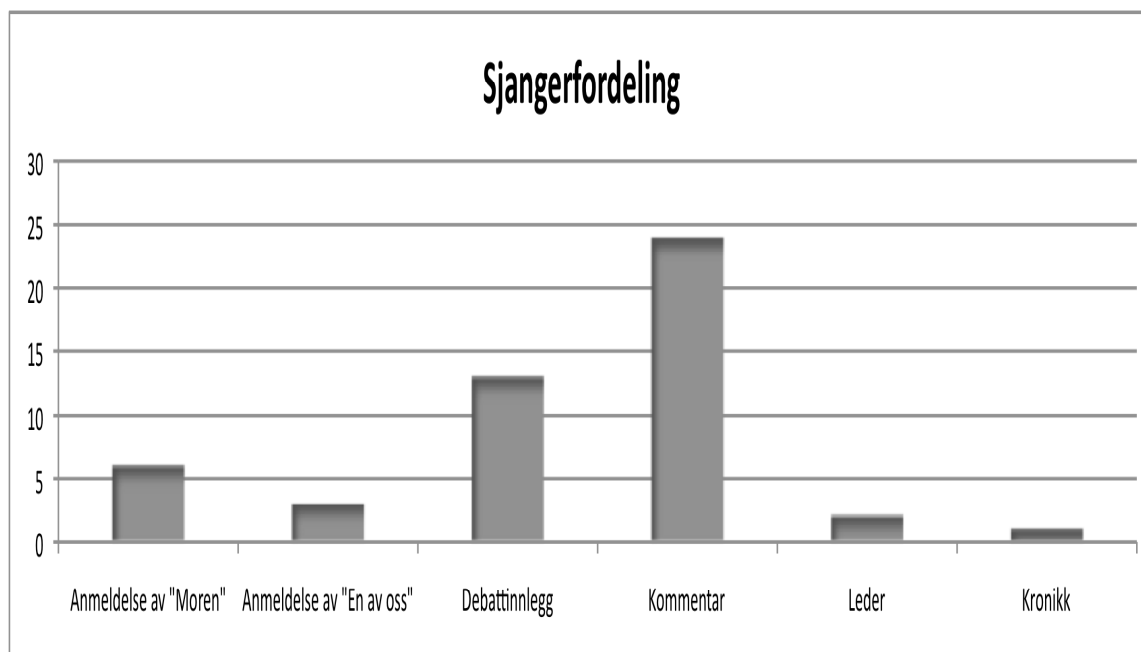
I sin anmeldelse gjør Bredeveien leseren oppmerksom på det vesentlige skillet mellom sakprosa-bøker og journalistikk, nemlig at det ikke finnes etiske reguleringer for sakprosa-utgivelser, slik som det gjør for journalistikken. Ved å poengtere at Seierstads bok inneholder beskrivelser som pressen aldri kunne trykket, viser han til de etiske problemene han mener å finne i *En av oss*. I motsetning til Marit Christensen, som i hovedsak baserte sitt bokprosjekt på en rekke samtaler med Wenche Behring Breivik over en lengre periode, har Aage Borchgrevink og Åsne Seierstad tatt i bruk konfidensielle papirer i sine forsøk på å forklare hva som fikk Anders Behring Breivik til å utføre terrorangrepet 22. juli 2011. Forsvaret for utgivelsene av disse bøkene har derimot vært felles for de tre forfatterne,

formulert slik av Åsne Seierstad: ”[D]et er så viktig for oss som samfunn å forstå det som skjedde” (i Elnan og Kolberg 2013).

Selv om både *En av oss* og *En norsk tragedie* møtte motbør på grunnlag av hvordan forfatterne behandlet materialet, kan ikke kritikken sammenlignes med det Marit Christensen og hennes bok ble utsatt for. Hva er det som gjør nettopp *Moren* særlig kontroversiell?

## Mottakelsen

Det som her kalles mottakelsen av *Moren*, rommer alle anmeldelser, debattinnlegg, kommentarer, ledere og kronikker som omhandlet bokutgivelsen.<sup>2</sup> Debatten om bokutgivelsen foregikk i 15 aviser og på nrk.no.<sup>3</sup> Dagbladet hadde flest oppslag (8); deretter fulgte Aftenposten (6), Morgenbladet, Klassekampen og VG (5), Bergens Tidende og Vårt Land (4), Adresseavisen, Dag og Tid, Fædrelandsvennen og NRK (2).<sup>4</sup> Til sammen omfatter materialet om boka 49 oppslag. Jeg forholder meg til avisenes egne sjangermerkinger av oppslagene, og disse fordeler seg da på følgende måte:



<sup>2</sup> Fordi nyhetsoppslag om utgivelsen teller godt over hundre i antall, ligger en analyse av disse utenfor denne masteravhandlingen.

<sup>3</sup> Adresseavisen, Aftenposten, Bergens Tidende, Dagbladet, Dag og Tid, Dagens Næringsliv, Fædrelandsvennen, Klassekampen, Morgenbladet, Nationen, Nordlys, Stavanger Aftenblad, VG og Vårt Land.

<sup>4</sup> 4 aviser publiserte ett oppslag hver: Dagsavisen, Dagens Næringsliv, Nordlys og Dagens Næringsliv.

Det ble publisert klart flest kommentarer (24), deretter følger debattinnlegg (13), anmeldelser (9), ledere (2) og kronikk (1). Felles for disse oppslagene er at de kan karakteriseres som såkalt subjektiv journalistikk. Kronikker, kritikk, kommentarer og debattinnlegg reflekterer artikkelforfatternes egne holdninger til det som kommenteres. Med andre ord kan mottakelsen som *Moren* fikk i pressen, neppe kategoriseres som nøytral, nettopp fordi den er utformet av deltakere som har tatt et tydelig standpunkt i debatten om bokutgivelsen.

Det er påfallende at *Moren* bare fikk 6 anmeldelser, men at utgivelsen samtidig ble vurdert som så viktig at den kommenteres på lederplass i flere aviser.<sup>5</sup> Det er naturlig å tenke at Aftenposten, som er Norges største avis, ville ha prioritert en anmeldelse av boka. Dette gjelder også for Bergens Tidende og Stavanger Aftenblad – to av landets største regionsaviser.<sup>6</sup> At disse avisene ikke har anmeldelse av *Moren*, kan forklares med at både Aftenposten, Bergens Tidende og Stavanger Aftenblad trykket ledere eller kommentarer hvor det utføres både estetiske og etiske vurderinger av boka.<sup>7</sup> Samme dag som boka forelå møtte politisk redaktør i Aftenposten, Harald Stanghelle, Marit Christensen til debatt i NRK, hvor han fremstod som en kritisk røst i debatten om bokutgivelsen. Dagen etter trykket Aftenposten en kommentar hvor Stanghelle underbygger hvorfor han oppfatter bokutgivelsen som kritikkverdigg. Hilde Sandvik, kultur- og debattredaktør i Bergens Tidende, vurderte boka på lederplass. Tidligere redaktør Sven Egil Omdal kommenterte boka for Stavanger Aftenblad. Felles for disse innleggene er at de i tillegg til å bli trykket på leder- og kommentatorplass også fungerer på samme måte som litteraturanmeldelser – redaktørene feller etiske og estetiske verdidommer over verket. En debattant som bedømmer språk og oppbygning finner vi også i VG, hvor Åge Borchgrevink, forfatter av *En norsk tragedie*, og dermed en ”konkurrent” til Marit Christensen, skrev et debattinnlegg om utgivelsen.

---

<sup>5</sup> *Moren* fikk anmeldelse på nrk.no, i Morgenbladet, Adresseavisen, VG, Klassekampen og Dagbladet. I tillegg ble *Moren* brukt som vurderingsgrunnlag i 3 anmeldelser av Åsne Seierstads *En av oss* (NRK, Dagbladet og Morgenbladet).

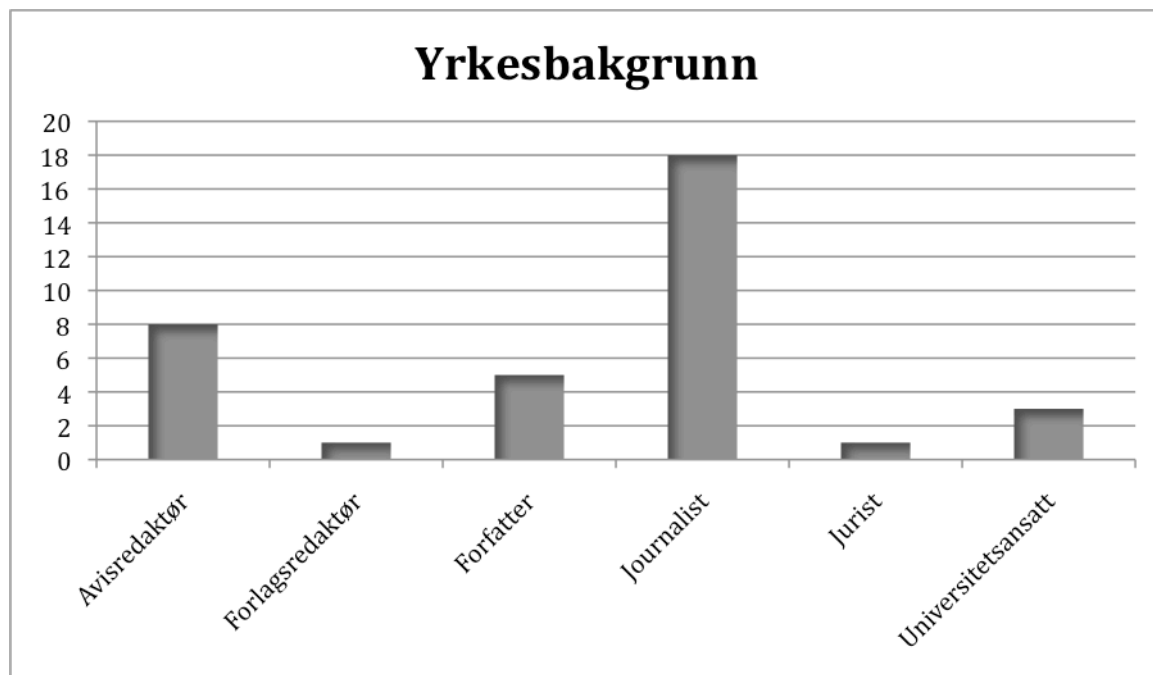
<sup>6</sup> I 2013 var Aftenposten avisen med størst opplag (214 026 aviser). Også Stavanger Aftenblad (opplag på 59 262) og Bergens Tidende (opplag på 73 470) inngikk blant Norges 10 største aviser (Medienorge u.å).

<sup>7</sup> I innledning til boka *Litteraturkritikk. En introduksjon* (2004) definerer professor i allmenn litteraturvitenskap Erik Bjerck Hagen begrepet ”estetisk vurdering” som de vurderinger som gjøres av litterær kvalitet – språk, tekstens kompleksitet, indre spenning og struktur (Hagen 2004: 14–22).

Oppslagene jeg behandler i denne oppgaven kan kategoriseres som ”subjektive artikler”. Disse skal ifølge pressens Vær Varsom-plakat alltid merkes nøye, fordi slike oppslag, altså kommentarer, ledere, kronikker og debattinnlegg, ikke er bundet av etikkplakaten på samme måte som ”objektive nyhetsoppslag”. Årsaken til at subjektive artikler står friere er at disse ikke nødvendigvis uttrykker sannheten, men heller formidler forfatterens oppfatning av en sak. Det høye tallet subjektive artikler har betydning for hvordan *Moren* har blitt tatt imot i pressen, da dette gir en polarisert og tidvis polemisk debatt.

## Debatt deltakerne

Trettiseks personer bidrar i mottakelsen av *Moren*, 28 menn og 8 kvinner. Debattantene og anmelderne har varierende yrkesbakgrunn:



Det var klart flest journalister som deltok i debatten om *Moren* (18). Deretter følger avisredaktører (8), forfattere (5) og universitetsansatte (3).<sup>8</sup> Det er forøvrig ikke bare det lave antallet anmeldelser som er påfallende i mottakelsen av *Moren*, men også det faktum at diskusjonen preges av journalistiske tungvekttere. Disse kom på banen allerede samme dag

---

<sup>8</sup> En jurist deltok i debatten, det samme gjorde forlagsredaktøren for *Moren*, Kari Spjeldnæs.

som boka forelå. I de store avisene deltok tidligere og nåværende redaktører i debatten. Et annet trekk ved mottakelsen av boka er den tydelige mannsdominansen blant debattantene – bare 8 av de 36 deltakerne er kvinner.

Journalist Lars Aarønæs forklarer i sin bok *Sjanger, slik skriver du teksten* (2007) at en sak må oppfattes som å være av vesentlig betydning for at media skal sette inn store ressurser som man ser i debatten om *Moren* (Aarønæs 2007: 29). Bokutgivelsen må åpenbart ha blitt ansett som en viktig nyhet ettersom den ble kommentert av noen av avisenes mest betydningsfulle journalister. Disse tungvektene, spesielt Stanghelle og Olufsen, fremstår som noen av de skarpeste kritikerne av Christensens metode, og de uttrykte innvendingene sin på fremtredende plass i avisene, enten i form av aviskommentarer eller ledere.

## Materiale, metode og spørsmål

Jeg har undersøkt alle debattinnlegg, kommentarer, kronikker, ledere og anmeldelser som omhandler *Moren*. Nyhetsoppslagene som er knyttet til utgivelsen, har jeg brukt som sekundærmateriale, fordi nyhetsdekningen virker supplerende på den øvrige mottakelsen av boka. Mengden artikler har ført til at jeg har tatt i bruk en kombinasjon av kvantitativ- og kvalitativ metode. Jeg har brukt mottakelsen i sin helhet for å lage statistikk over bidragene i debatten. Dette har jeg gjort for å kunne trekke frem enkeltdebattanter og anmeldere som uttrykker representative eller avvikende holdninger i mottakelsen av boka. På denne måten har jeg kunnet diskutere *hva* som er temaene for mottakelsen av *Moren*, og *hvordan* Marit Christensen og boka hennes har blitt behandlet i media.

Den overordnede problemstillingen for denne oppgaven har vært spørsmålet om hva som skjer når ei kontroversiell sakprosa bok diskuteres i media. Hva er tema for debatten og hvilke argumenter legges til grunn for dommene som felles? Tas boka opp til det som kan kategoriseres som saklig debatt, eller er dommene mindre begrunnede? Samsvarer anmeldernes dommer over boka med de holdningene som er representative i debatten?

I arbeidet med mottakelsen av *Moren* har det også vist seg å være vesentlig å undersøke hvordan debattantene har behandlet etikk i sitt eget arbeid, både hva gjelder siteringer og parafraiseringer av privatsensitive opplysninger, og behandlingen av Marit Christensen. Har forfatterens person bidratt til oppfatningen av *Moren* som kontroversiell?





## 2 Debatten

### Diskusjonsemner i mottakelsen av *Moren*

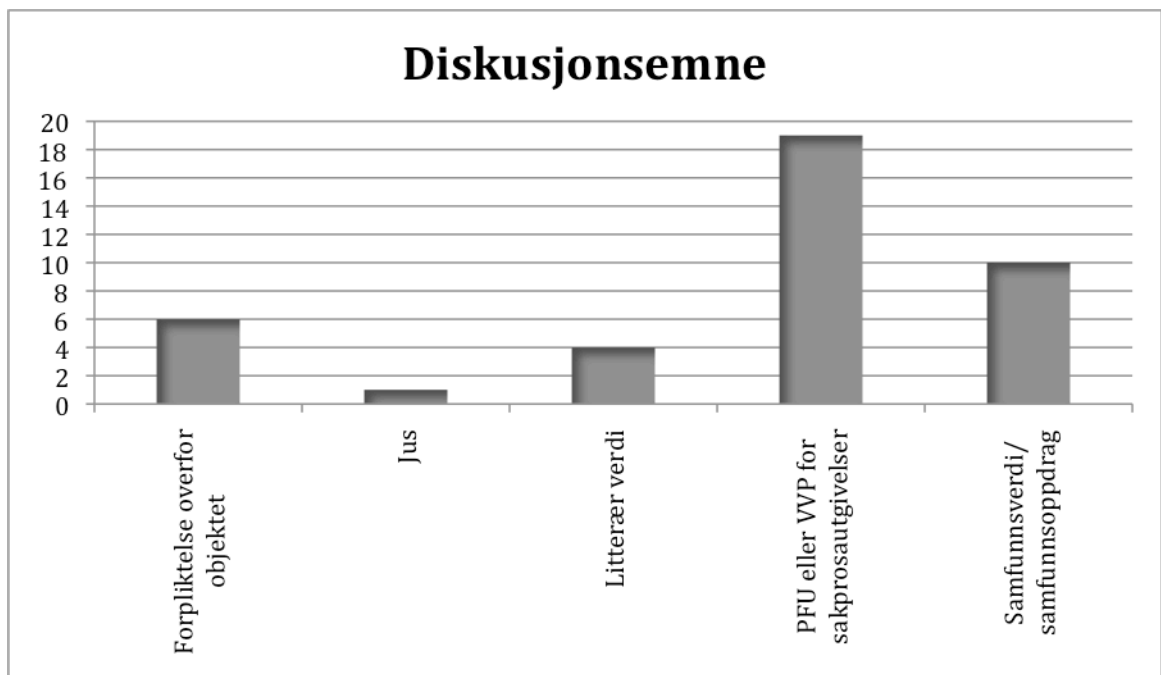
Debatten om utgivelsen av *Moren* konsentrerer seg etter min vurdering særlig om fem hovedemner:

1. Diskusjon om journalistens/forfatterens forpliktelse overfor sitt objekt
2. Juridisk diskusjon om utgivelsen
3. Vurdering av *Morens* litterære verdi
4. Generell diskusjon om etiske retningslinjer for sakprosautgivelser
5. Diskusjon om *Morens* samfunnsmessige verdi og Christensens påståtte samfunnsoppdrag

Hva debatten om etiske retningslinjer og den juridiske diskusjonen om utgivelsen av *Moren* tar opp, er nokså selvsagt; diskusjonene handler om det er behov for etiske reguleringer av sakprosaen, og om *Moren* er et brudd på norsk personvernlovgivning. Vurderingene av *Morens* litterære verdi handler hovedsakelig om språk og om hvordan Christensen forteller historien, mens diskusjonen om *Morens* nyhets- og samfunnsmessige verdi handler om hvorvidt *Moren* forteller den norske offentligheten noe publikum trenger å vite, og om boka gir oss et bredere forklaringsgrunnlag for hvorfor Wenche Behring Breiviks sønn utførte terrorhandlingene 22. juli 2011. Innenfor dette diskusjonsemnet har jeg også valgt å plassere debatten om Christensens påståtte samfunnsoppdrag. Diskusjonen om forpliktelse overfor objektet handler også om etiske problemstillinger, knyttet til hvordan Christensen fremstiller oppdragsgiveren sin i boka, og om forfatteren er moralsk forpliktet til å verne om objektet når hennes egne vurderinger av hva som er relevant informasjon svikter.

Debattantene i den generelle diskusjonen om etiske retningslinjer for sakprosautgivelser bruker *Moren* som springbrett for debatten, og knytter dermed indirekte an til utgivelsen av boka. Bokutgivelsen blir brukt som bakgrunn for diskusjonen, og som eksempel på hvorfor – eller eventuelt hvorfor ikke – det eksisterer et behov for etiske reguleringer av forlagenes og forfatterens prosess i forkant av sakprosautgivelser. De fire øvrige diskusjonsemmene er direkte knyttet til *Moren* og strategien bak utgivelsen av boka. Under disse diskusjonsemmene er det debattantenes oppfatning av *Moren*, Marit Christensen og Aschehoug som er tema for diskusjonene.

Debattdeltakerne deltar på tvers av diskusjonsemnene (i 7 innlegg diskuteres to eller flere diskusjonsemner), men det er en klar overvekt av debattanter som i hovedsak holder seg til ett diskusjonsemne per innlegg. I diagrammet under har jeg sortert innleggene etter hva jeg oppfatter som forfatterens hovedtema. Det ble publisert flest debattinnlegg som er direkte knyttet til utgivelsen av *Moren*, men som enkeltemne diskuteres et Pressens Faglige Utvalg eller en Vær Varsom-plakat for sakprosa i flest oppslag.



Diskusjonen om et Pressens faglige utvalg eller en Vær Varsom-plakat for sakprosa er det mest omfattende diskusjonsemnet i mottakelsen av *Moren* (19 innlegg), dernest følger diskusjonen om journalistens og forfatterens forpliktelse overfor objektet (6), diskusjon om *Morens* nyhetsverdi og journalistens ”samfunnsoppdrag” (10), diskusjon om bokas litterære verdi (4) og diskusjon om juridiske problemer i tilknytning til utgivelsen (1).

### ”Medieofre imellom” – Forfatterens legitimering og troverdighet

Debatten om *Moren* kan på den ene siden deles inn i flere diskusjonsemner, slik som jeg har gjort over, og på den andre siden grupperes med hensyn til når diskusjonsinnleggene sto på trykk: før og etter utgivelsen av boka. Åtte av de 42 diskusjonsinnleggene ble publisert før

boka forelå, i tidsrommet fra 18. september 2013 til 31. oktober 2013.<sup>9</sup> Dette skillet er vesentlig, fordi debattantene som uttalte seg før boka kom, naturlig nok bare kunne diskutere bokas innhold i teorien etter hvilken informasjonen de hentet fra nyhetsoppslag i pressen, og ikke i praksis.

I måneden som gikk etter at boksamarbeidet først ble kjent og frem til VG opplyste om at oppdragsgiveren forsøkt å trekke seg fra samarbeidet, var det ingen som diskuterte prosjektet – et godt boksamarbeid er ikke noe å diskutere. Debatten blusset opp i media da det kom frem at Wenche Behring Breivik hadde forsøkt å stoppe prosjektet på dødsleiet og at Christensen ikke lenger holdt seg til sin opprinnelige beskrivelse av samarbeidet mellom henne og oppdragsgiveren.

Allerede før boka forelå, hersket det bred enighet blant debattantene om at ei bok med terroristens mor som primærkilde er av offentlig interesse. Den representative holdningen er at fortellingen om Wenche Behring Breivik burde bli kjent, og at problemet med prosjektet var ”Marit Christensens egen glideflukt”, slik redaktør i Aftenposten, Per Anders Madsen, formulerte det i en kommentar. Legitimeringsgrunnlaget for utgivelsen var at ”massetrapsmannens mor skulle få ’tid og plass til sin egen versjon’, [ifølge forfatterens utsagn den 17.] august” (Madsen 2013). I sin kommentar representerer Madsen det gjengse synet blant debatt deltakerne som ytret seg om boka før utgivelsen: Marit Christensen svekket sin egen troverdighet ved først å presenterte prosjektet på én måte, for så å komme med en ny forklaring om hvordan samarbeidet foregikk bare en snau måned seinere. At Christensens versjon ikke stemte overens med versjonen til avdødes advokater, og fullstendig underslo konflikten mellom henne og oppdragsgiveren, fremsto som lite tillitvekkende. ”Det er ikke slik en biograf skaffer seg troverdighet”, fastslo Andreas Wiese i Dagbladet 17. september (Wiese 2013b).

Troverdighet er et nøkkelord i debatten om *Moren* før boka kommer ut. Madsen mente at Christensens mangel på troverdighet ville kaste skygger over boken om massedrapsmannens mor, fordi hun insinuerer at ”Wenche Behring Breivik ble manipulert [av

---

<sup>9</sup> Diskusjonsinnleggene i forkant av utgivelsen er skrevet av journalist Ane Farsethås (Morgenbladet 20. september 2013), forfatter Ivo de Figueiredo (Morgenbladet 27. september 2013 og Dagbladet 21. oktober 2013), journalist Tom Egil Hverven (Klassekampen 17. oktober 2013), redaktør Per Anders Madsen (Aftenposten 18. september 2013), tidligere redaktør Sven Egil Omdal (Fædrelandsvennen 21. september 2013), journalist og forfatter Alf Kjetil Walgermo (Vårt Land 18. september 2013) og journalist Andreas Wiese (Dagbladet 17. og 20. september 2013). Wiese deltar i begge diskusjonene med sine to innlegg i debatten i forkant av utgivelsen. Farsethås og Figueiredo deltar i diskusjonen om et PFU eller en VVP for sakprosautgivelser, mens de øvrige fire debatt deltakerne diskuterer etiske problemer ved prosjektet *Moren*.

datteren sin] på dødsleiet til å bryte samarbeidet og trekke seg fra bokprosjektet”, og i tillegg ”omdefinerer [forfatteren] hva boken faktisk er. Det er ’ingen vanlig biografi’. Det er ’min historie, ikke hennes’, gjentok hun flere ganger i Dagsrevyen” (Madsen 2013).

Ifølge debattantene viser Christensens skiftende beskrivelse av boksamarbeidet at den kommende boka bygger på en etisk problematisk avtale, noe som igjen fører til at prosjektet blir problematisk i seg selv.

## ”Dobbelt medieoffer” – Forpliktelse overfor objektet

I sitt debattinnlegg i VG med tittelen ”Uskarpt familieportrett” stiller Aage Borchgrevink følgende spørsmål: ”Hvorfor ønsket egentlig Breivik å samarbeide med Christensen?” (Borchgrevink 2013). I *Moren* forklarer Marit Christensen at Wenche Behring Breivik ville at nettopp hun skulle fortelle historien hennes, fordi Behring Breivik mente at hun ”hadde mistet all ære etter det sønnen hadde gjort og den omtalen hun var blitt utsatt for i pressen” (15). Wenche Behring Breivik mente at hun trengte en samtalepartner som kunne formidle historien fra hennes perspektiv, og som kunne forså hennes følelser knyttet til hvordan hun ble omtalt i media og bokutgivelser etter terrorangrepet. De andre versjonene offentligheten fikk tilgang på gjennom presse og litteratur om 22. juli, tegnet etter Behring Breiviks mening et feilaktig bilde av henne selv og familien; ”Journalistene grep fatt i de til tider meget uetterrettelige halmstråene av kunnskap om henne (...), og slo dem stort opp i mediene”. Marit Christensens forklaring på hvorfor de begynte sitt samarbeid er at hun skulle formidle Wenche Behring Breiviks sannhet (15). Ifølge Christensen var det utslagsgivende for at nettopp hun fikk oppdraget at de begge to var medieoffer.<sup>10</sup>

I debatten om sakprosaforfatterens forpliktelse overfor sitt objekt synes det å være en gjennomgående forståelse for at Marit Christensen ikke har forvaltet forfatterrollen på tilfredsstillende vis. Redaktør i *Vårt Land*, Erling Rimehaug, påpeker at på grunn av Wenche Behring Breiviks tilstand kan forholdet mellom henne og Marit Christensen vurderes som asymmetrisk: ”En av inngangene Christensen hadde til fru Breivik, var det arbeidet hun hadde gjort med medieofferet. Hun ble, sier hun selv, en terapeut for medieofferet Wenche Behring

---

<sup>10</sup> Ifølge en artikkel Marit Christensen bidro til, defineres ”medieoffer” som mennesker som belastes av offentlig mediekritikk, slik som Marit Christensen opplevde i forbindelse med ”smykkesaken” i 2000. Mediefokuset kan føre til psykiske traumer hos den som blir rammet, og medieomtalen kan få konsekvenser i form av at objektet opplever ”uvisshet og redsel for nye, uventede medieoppslag, tap av kontroll, maktesløshet og lammelse i forhold til retten og evnen til å forsvare seg” (Christensen m.fl. 2007).

Breivik. Og hun ble en venninne”. Rolleblandingen er ifølge Rimehaug problematisk fordi journalister ikke skal drive ”kritisk journalistikk på sine venner”. Terapeuter skal heller ”ikke skrive bok om sine klienter. Marit Christensen beskriver seg selv både som venn, terapeut og journalist” (Rimehaug 2013). Tom Egil Hverven, som er hovedanmelder i Klassekampen, kan trekkes frem som en annen deltaker som kritiserte Christensen for rollen hun tok i bokprosjektet. I Klassekampen skriver han at Christensens rolleblanding ”utløser moralske ryggmargsreflekser hos noen hver” (Hverven 2013a).

I *Moren* bedyrer forfatteren at hun i arbeidet med boka ”hele tiden måtte holde en profesjonell avstand mentalt”. Ifølge Marit Christensen hadde derimot ikke Wenche Behring Breivik den samme profesjonelle distansen til henne. For oppdragsgiveren ble forfatteren etter hvert så viktig at hun en dag fortalte henne at ”jeg tror du har blitt min beste venninne” (210). Denne beskrivelsen kan sies å understreke det angivelig asymmetriske forholdet debattantene mener å finne i boka. I mottakelsen av *Moren* forklares forholdet mellom forfatter og objekt med at Behring Breivik hadde noe journalisten ønsket seg, en spesiell fortelling, og for å få tak i denne inntok Marit Christensen de rollene oppdragsgiveren hadde behov for. Forfatteren ble hennes kombinerte terapeut, støttespiller og venninne. Med dette som grunnlag ”er det ikke til å unngå at det å skrive bok om hva hun får vite framstår som å svikte tillit”, og dermed er boka etisk problematisk uansett hva forfatter og forlag hevder, konkluderer Rimehaug (Rimehaug 2013).

Det representative synet blant debattantene er altså at på grunn av Wenche Behring Breiviks sårbare situasjon, som ikke bare var skyltes sønnens handlinger og den harde medfarten hun følte at hun fikk i media, men også at hun fikk kreft, var ikke relasjonen mellom oppdragsgiveren og forfatteren preget av profesjonalitet. Debattantene mener at det er kritikkverdig at det i boka tidvis er vanskelig å avgjøre hvor Behring Breivik slutter og forfatteren begynner. Fortellerperspektivet omtales som rotete og det er uklart om det er Behring Breiviks eller Christensens stemme som ytrer seg.

Det nære forholdet mellom objekt og forfatter som Christensen beskriver i boka, og som ble behørig diskutert i media, er ikke uvanlig i boksamarbeid. I boka *Vulnerable Subjects, Ethics and Life Writing* (2004) beskriver litteraturprofessor G. Thomas Couser en rekke boksamarbeid hvor forfatteren har hatt en overlegen posisjon fordi objektet befinner seg i en sårbar situasjon. I samarbeidet mellom terroristens mor og Marit Christensen trengte Wenche Behring Breivik noen å snakke med, mens Christensen trengte informasjon av nyhetsverdi. Ifølge Couser resulterer ofte slike boksamarbeid i konflikter fordi resultatet av samarbeidet ikke blir slik objektet hadde forestilt seg på forhånd. Han hevder at den ”latente

ubalansen” er mest åpenbar og problematisk i samarbeid som tematiserer fortellinger om syke og funksjonshemmede (Couser 2004: 37). Under boksamarbeid mellom en forfatter som er frisk, og et vitne som er syk, ender den skrivende parten ofte opp med å spille terapeutrollen, noe som kan betegnes som utnyttelse av en sårbar persons situasjon.

## ”Retten til eit liv”

I debatten om relasjonen mellom Christensen og Breivik stilles dessuten følgende spørsmål: Hadde oppdragsgiveren og forfatteren felles mål for prosjektet? Burde Christensen egentlig ha stolt på Breiviks versjon? Stavanger Aftenblads mediekommentator, Sven Egil Omdal, undersøker nettopp denne problemstillingen i sin kommentar ”Et etisk konkursbo”, i Stavanger Aftenblad 2. november 2013. Omdal hevder at det fremkommer tydelig i *Moren* at Wenche Behring Breivik som oppdragsgiver ikke ønsket ”en ærlig skildring og nærgående skildring av rammene rundt Anders Behring Breiviks liv, men ville ha profesjonell hjelp til å formulere et partsinnlegg fra en som følte seg som et av hans ofre”. Omdals poeng har blitt oversett av de øvrige debatt deltakerne. Spørsmål kan ikke bare stilles til hvordan Marit Christensen har forvaltet forfatterrollen, men også til Wenche Behring Breiviks motiver og etterrettelighet. Ifølge Omdal er et av Christensens største feilgrep at hun har basert boka på *en* kilde uten å la noen av de andre omtalte få slippe til.

Omdal hevder at Wenche Behring Breivik ikke nødvendigvis var interessert i å ”bidra til å øke den innsikten som er viktig for resten av det samfunnet [sønnen] angrep. Hun hadde ikke tenkt å fortelle noe om hvordan Anders kan ha blitt som han ble, det var sitt eget tap hun ville ha beskrevet” (Omdal 2013). I innlegget stiller han spørsmål ved om nettopp *denne* boka som bygget på Wenche Behring Breiviks skildring av eget liv, har noen verdi for den norske offentligheten, fordi den ikke nødvendigvis er troverdig. ”I samtalene med det som skulle være hennes *ghost writer*, var [Wenche Behring Breivik] svært intim, men dessverre ikke på det ene området som har offentlig interesse. Om forholdet mellom henne selv og sønnen blir hun unnvikende og omtrentlig” (Omdal 2013). Hva forteller *Moren* oss om terroristens oppvekst og ideologiutvikling? Ifølge debattantene svært lite, noe Omdal forklarer med at Wenche Behring Breivik ikke nødvendigvis hadde som mål å fortelle absolutt alt.

Det er ikke vanskelig å forestille seg at terroristens mor har følt et behov for oppreisning etter terrorangrepet. Slik jeg leser Omdal, er hans poeng at det ikke nødvendigvis er Marit Christensens eller Aschehougs feil at boksamarbeidet mellom Christensen og Breivik manglet den nødvendige distansen, slik debatt deltakerne anklager dem for. Dette kan være et

resultat av hva Wenche Behring Breivik ville med boksamarbeidet: Hun ønsket seg et talerør for sin egen opplevelse av tiden før og etter terrorangrepet. På den andre siden burde Aschehoug og Christensen, ifølge debattantene, vurdert bokas verdi før utgivelsen.

Det er ifølge debattantene etisk problematisk at Marit Christensen ikke har forvaltet informasjonen hun har fått av objektet sitt på en forsvarlig måte: Hun har ikke skrelt bort informasjon som ikke har betydning for fortellingen hun skulle formidle. Et spørsmål er om Marit Christensen bør – kanskje til og med er moralsk forpliktet til å – beskytte mennesket hun skriver om, mot seg selv. Er Wenche Behring Breivik tjent med at intime opplysninger om henne og mennesker hun har omtalt i samtaler med Marit Christensen, blir utgitt i bokform?

Marit Christensen forsvarer det at Wenche Behring Breiviks eksmann ikke kommer til orde i boka med at ”han har tidligere uttalt seg. [Wenche Behring Breivik] har ikke gjort det. Nå gjør hun det, dette er hennes versjon” (i Ashraf m.fl. 2013). Denne forklaringen bryter for så vidt med Christensens tidligere insistering på at boka er *hennes* fortelling, ikke Wenche Behring Breiviks.

At forlag og forfatter har valgt å trykke personsensitive opplysninger om blant andre Wenche Behring Breiviks eksmann har fått omfattende oppmerksomhet i debatten. Politisk redaktør Harald Stanghelle hevder i Aftenposten at ”boken er et nesten sammenhengende karakterdrap på den fortsatt høyst levende Jens Breivik” (Stanghelle 2013). Stanghelle poengterer at Wenche Behring Breiviks eksmann som far til terroristen må ”tåle å bli ettergått og analysert, men det er ingen grunn til å frarøve ham alle menneskelige egenskaper” (Stanghelle 2013). Litteraturkritiker Alf Kjetil Walgermo formulerer dette poenget på følgende måte: ”Historia har gong på gong vist at den skrivande parten sit med eit særdeles sterkt kort. Slik også i denne saka. Marit Christensen, og forlaget Aschehoug, kjem neppe til å droppe ein internasjonal boksuksess fordi Wenche Behring Breivik i fleire rundar ønskte å trekke seg” (Walgermo 2013).

Den juridiske siden ved de etiske problemstillingene som knyttes til *Moren* understrekes også i en debattinnlegg i Aftenposten, skrevet av Morten Kinander og Geir Woxholth, henholdsvis førsteamanuensis og professor i jus. Disse hevder at Marit Christensen ikke bare har en etisk forpliktelse overfor Wenche Behring Breivik, slik det gjennomgående hevdes i debatten, men også en faktisk juridisk forpliktelse. Juristene viser til avtaleloven fra 1918, og skriver at forlaget og forfatterens valg om å bryte avtalen med Wenche Behring Breivik er intet mindre enn et ”avtalesvik”. Ifølge Kinander og Woxholth er de etiske og moralske problemene ved *Moren* mer komplekse enn spørsmål om personvern og

ytringsfrihet, fordi Marit Christensen har tilegnet seg materialet i boken gjennom en juridisk bindende skriftlig avtale med oppdragsgiveren sin – en avtale Wenche Behring Breivik var i sin fulle rett til å trekke tilbake (Kinander og Woxholth 2013).

Personene som omtales i *Moren* kan ikke endre fremstillingen av seg selv. Sven Egil Omdal påpeker at i norsk bokbransje har ”ofrene for omtalen (...) intet innsyn, ingen samtidig imøtegåelsesrett, ingen mulighet for tilsvaer” (Omdal 2013). Heller ikke etter at boka har kommet ut, kan de ta til motmæle, fordi ofre for uheldig omtale i litteraturen mest sannsynlig ikke kommer til å vinne fram i retten. I likhet med Walgermo, som poengterer at mennesker som omtales i litteraturen ikke har noen rettigheter i Norge, viser også Omdal til at forlaget og forfatteren sitter med loven på sin side.

Som en motpol til de debatt deltakerne som beskylder Marit Christensen for å gjennomføre et ”karakterdrap” på Jens Breivik i boka, står journalist Roald Helgheim. I sitt innlegg ”I blodtåka over eit bokslepp” skriver han at den harde kritikken mot Christensens behandling av Wenche Behring Breivik etter hans oppfatning er uberettiget. Helgheim understreker at han mener at skildringen av ekteskapet mellom Wenche Behring Breivik og hennes eksmann ”ikkje [er] ei hovudsak” i *Moren*, og at dersom du leser boka ”skjønner du at ikkje alt er berre er [Jens Breiviks] feil” (Helgheim 2013). Det Helgheim mener å finne i *Moren* er ei bok som ”har sine veikskaper”, men han trekker også fram at ”skrekkeksemplene” de mest kritiske røstene spiller på i sine debattinnlegg er mindre fremtredende enn det kan se ut som i mottakelsen av boka. Et eksempel han trekker fram i denne sammenheng er skildringen av Wenche Behring Breiviks mors seksualvaner, som dreier seg om ”fem linjer på side 45”, ikke side opp og side ned med intime opplysninger, slik Helgheim mener det fremstilles i debatten.

## ”Samfunnsoppdrag”?

Da Marit Christensen møtte pressekorpsset i forbindelse med lanseringen av *Moren*, forsvarte hun seg mot anklagene om etiske overtramp ved å omtale boka som hennes ”samfunnsoppdrag”. Ifølge Couser er samfunnsoppdraget, eller opplysningsplikten, en vanlig begrunnelse gitt av forfattere som ender opp med å trosse oppdragsgiveren sin. Han hevder at journalister forsvare overtrampene sine på forskjellige vis. De ”ærligste” journalistenes forsvar er at de trenger å tjene penger, og derfor må publisere den informasjonen de har tilegnet seg. De ”minst talentfulle” journalistene snakker om kunst, mens de mest ”pompøse” forsvare sine overtramp med at publikum har rett på å vite (Couser 2004: 5). Det er med



andre ord ikke uvanlig at sakprosaforfattere begrunner tillitsbrudd og etiske overtramp med ”samfunnsoppdraget” sitt.

Christensens påståtte samfunnsoppdrag ble tatt opp til debatt i Klassekampen lørdag 9. november, i et debattinnlegg skrevet av professor i litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo, Marianne Egeland. Ved å stille spørsmål ved hvilket samfunn det er som angivelig skal ha gitt journalistene dette oppdraget, og hva det skulle gå ut på, er Egeland en tydelig representant for debattantene som kritiserer Marit Christensens forsøk på å gjøre bokutgivelsen til noe viktigere enn henne selv. Forfatterens eneste oppdrag var ”det som Wenche Behring Breivik opprinnelig ga henne, men som oppdragsgiveren gikk tilbake på da hun forsto at boken ikke kom til å bli som hun håpet”, poengterer Egeland. På et tidspunkt endret Marit Christensens prosjekt seg, fra samarbeid til eneprosjekt. Hun gikk fra å være oppdragstaker til å formulere seg som om hun skulle vært Wenche Behring Breiviks ”formynder” (Egeland 2013).

Ifølge debattantene er det etisk problematisk at forfatteren på et tidspunkt begynner å ta beslutninger på oppdragsgiverens vegne, for så å legitimere sin måte å formidle historien på ved å kalle den sitt ”samfunnsoppdrag”. I arbeidet med *Moren* ble ghostwriteren ”forvandlet til Forfatteren. Breiviks historie ble til Christensens historie. Forlagsoppdraget ble et samfunnsoppdrag, *Moren* er (...) i sum en dypt problematisk utgivelse”, skriver debattredaktør i Dagsavisen Stian Bromark. Både Egeland og Bromark stiller følgende spørsmål: Er det ikke en forutsetning at samfunnet har uttrykt et ønske om å få lese fortellingen om terroristens mor slik forfatteren fremfører den, for at Christensen skal kunne kalle arbeidet sitt for et ”samfunnsoppdrag”?

Av innvendingene mot Christensens begrunnelse, følger at boka må ha samfunnsverdi. I debattinnleggene om *Moren* dukker ordet ”samfunnsverdi” opp gjentatte ganger. Det ser ut som at debatt deltakerne stiller *ett* eneste krav for at ei bok, til tross for etiske problemer, skal kunne være av verdi for samfunnet: Den må fortelle oss noe om et viktig fenomen som ikke tidligere har blitt forklart. Gjennomgående i debatten anses boka å ha en viss verdi fordi Christensen er den eneste som formidler historien til Wenche Behring Breivik, med henne selv som primærkilde. Behring Breivik hadde ikke uttalt seg i media tidligere, og fordi hun nå er død, forblir *Moren* den eneste publikasjonen hvor hun ytrer seg. Dermed fremmes dette synet om at til tross for etiske problemer, har prosjektet en viss verdi.

Selv om etikken i *Moren* har forårsaket en omfattende diskusjon, er det få debatt deltakere som mener at utgivelsen burde ha blitt stoppet; boka burde i stedet ha blitt revidert til å samsvare med eventuelle etiske reguleringer av sakprosaen. Debattantene som er

minst negative til utgivelsen, argumenterer for at den ikke er noe verre enn en rekke andre sakprosa-bøker som blir utgitt. Men ikke i noen av innleggene omtales *Moren* som ei god bok. Et vesentlig spørsmål i denne sammenhengen er hvorfor boka om Wenche Behring Breivik anses som potensielt viktig for oss.

Forfatter og frilansjournalist Bjørn Enes skriver i *Fædrelandsvennen* 7. november 2013 at *Morens* verdi ligger i at publikum får innsikt i at forklaringen på hvorfor Wenche Behring Breiviks sønn ble Norges største masse-morder i moderne tid *ikke* finnes i oppvekst eller familie. Opplysningene er ikke nødvendigvis viktige i seg selv, men det bokutgivelsen forteller oss er av betydning; terroristen ”var – og er – ein heilt vanleg vestkantgut som fann seg ei nisje der han kunne bli ein verdsberømt. Hadde ikkje nisjen vore der, hadde han truleg heller ikkje vorte terrorist” (Enes 2013). Enes mener at *Moren* viser at vi ikke vil få tydelige svar på hvorfor hendelsene 22. juli 2011 fant sted. Fortellingen om Wenche Behring Breivik er en søken etter dypere svar på hvordan en tilsynelatende helt vanlig mann kan gjøre monstrøse handlinger. Ifølge Enes er det naturlig å søke forklaringer blant terroristens nærmeste, men vi glemmer at vi allerede har fått svaret på hvorfor terroristen utførte masse-mordet 22. juli 2011: ”Det var ei politisk handling. Han meinte at det finst ein krig som få andre enn han sjølv og eit knippe andre ’heltar’ har fått auge på, at Arbeiderpartiet og borna deira tilhøyrer fienden i denne krigen og at hans massakrar og valdsverk var ei ’heltegjerning’” (Enes 2013).

Også Åshild Mathisen, som er utviklingsredaktør i *Vårt Land*, og Edvard Hoem fremmer det samme synet på bokprosjektet som Bjørn Enes gjør i sitt innlegg ”Han var en av oss”. Hun skriver at det er vesentlig at forfattere og lesere som søker etter svar i menneskene rundt terroristen, minnes om at ”Anders Behring Breivik er den eneste ansvarlige for ugjerningene 22. juli” (Mathisen 2013).

Edvard Hoem uttrykker i at boka helst må ”lesast som eit vitneforklaring frå Marit Christensen si side, og lesaren må ha auga opne for alle dei mistydingar og feiltolkingar som ein slik posisjon kan medføre” (Hoem 2013). Fortellingen som skildres i *Moren* er subjektiv, det er ikke den endelige sannheten. Den endelige sannheten om hvorfor terroristen ble som han ble, vil vi nok ifølge Hoem heller aldri få fullstendig klarhet i. ”Ein øydelagt barndom kan aldri bli ei forklaring på masse-mord. Da ville vi hatt lignande katastrofar kvar dag” (Hoem 2013).

Som en motpol til Enes, Mathisen og Hoem, som mener at *Moren* er av en viss verdi fordi boka viser at svarene ikke finnes i terroristens barndom, finner vi kommentator i *Bergens Tidende*, Eirin Eikefjord. I kommentaren ”Judas-litteraturen”, som ble publisert 1.

november 2013, kaller hun Marit Christensens bruk av ordet samfunnsoppdrag ”et hån mot samfunnsoppdraget”. Eikefjord mener at ”[u]klarheten rundt samtykket, Christensens metode og verkets diskutabile litterære verdi – her taler de 186 utropstegnene og den blødmefulle stilen for seg – gjør det vanskelig å se bokens bidrag som noe mer enn spekulativ blottlegging” (Eikefjord 2013). Med dette innlegget er Eikefjord en tydelig representant for dem som mener at *Moren* ikke er av noen verdi for den norske offentligheten, fordi Marit Christensen ikke har utført oppgaven hun fikk av Wenche Behring Breivik på tilfredsstillende vis. Dårlig språk og uklart prosjekt fratår boka all potensiell verdi, ifølge Eikefjord, og man blir stående igjen med et ”veldig godt argument for et etisk regelverk for bokbransjen (Eikefjord 2013).

## ”Kallet og pengene”

Debattantene som deltok før bokutgivelsen, er alle mer eller mindre kritiske til prosjektet. Også andre medieoppslag om *Moren* kan betegnes som negativt orientert, med overskrifter som ”Hun stjal boken min!” og ”Uttillatelig” i VG (15. september 2013) og ”Over lik” i Morgenbladet (20. september 2013). I debatten som fulgte utgivelsen, antydes det at publikum kanskje ikke ville ha vært like interessert i å lese boka uten all oppmerksomheten den genererte.

Hvorvidt debatten har virket salgsfremmende, diskuteres blant andre av Vårt Lands redaktør Helge Simonnes, som også trekker inn Seierstads bok i innlegget ”Kallet og pengene”. Han mener at ”både Kagge Forlag og Aschehoug må være såre fornøyd over oppmerksomheten de har fått, nesten uten å punge ut en eneste reklamekrone. Mulighetene til gevinster er store” (Simonnes 2013). Hvis det er riktig at *Moren* er et resultat av at de etablerte forlagene av kommersielle årsaker ”strekker strikken og går lengre og lengre i hva som blir godtatt” har Simonnes rett i sine antakelser, for boka solgte mye. Til tross for, eller eventuelt på grunn av, all den negative omtalen havnet *Moren* i løpet av to måneder etter lanseringen på 6. plass på salgslista for generell litteratur for hele 2013, mens Seierstads *En av oss* havnet på 8. plass (Flatø 2013).

Pengespørsmålet blir tatt opp flere ganger i debatten, og det spekuleres i hvorvidt utgivelsen av *Moren* ikke bare handler om Marit Christensens ”samfunnsoppdrag”, men at utgivelsen også kan ha vært motivert av inntekt. Uansett hvor etisk og litterært problematisk *Moren* anses å være, er den ”et skup”, og mest sannsynlig ville ingen forlag latt være å utgi den dersom de fikk mulighet. En representant for dette synet er Edvard Hoem, som fastslår at

”[d]a Marit Christensen hadde bestemt seg for å skrive denne boka, var det også avgjort at ho kom til å fullføre. Da boka først var skriven, ville neppe noko norsk forlag funne på å takke nei” (Hoem 2013). Det hevdes av flere at kommersielle hensyn i bokbransjen tilsier at forlag vil trosse etiske hensyn hvis en tittel kan tjene gode – det vil si store – penger.

Da boklista for 2013 ble klar, forsøkte litteraturkritiker Jon Rognlien å forklare *Morens* høye salgstall. Han sier at den negative omtalen kan ha vekket publikums nysgjerrighet – ”selv om Seierstad også skriver om moren, var det åpenbart at Marit Christensen hadde laget et bredere portrett, utarbeidet over lang tid”. Rognlien hevder at ”kontroversen skapte sympati”, fordi det raskt ble klart ”at boka ikke var så skandaløs som man skulle tro ut fra advokatens utspill” (i Flatø 2013).

## ”Profesjonene og den frie litteraturen” – Etske reguleringer av sakprosautgivelser

Mens debattantene som ytret seg før, og like etter utgivelsen av *Moren* nærmest omtalte boka som en skandale, ble debatten mer nyansert etter hvert. Etter utgivelsen dreide debatten seg mindre om forfatterens forklaringer om boksamarbeidet og mer om samfunnsverdi, og hvorvidt forlagsbransjen har et behov for etiske kjøreregler i forbindelse med sakprosautgivelser. Med 19 innlegg er dette den mest omfattende diskusjonen i mottakelsen av Marit Christensens bok. I 27 av de 40 innleggene som ikke er anmeldelser tas PFU eller VVP for sakprosa opp. I 9 av dem henviser deltakerne til diskusjonen om etiske retningslinjer for sakprosa for å poengtere det etiske overtrampet de mener å finne i *Moren*, men de konsentrerer seg hovedsakelig om andre tema. I 19 av innleggene er deltakerne konsentrert om argumenterer for eller mot etiske reguleringer av sakprosa, fordelt på 10 for og 9 mot. Debatten er med andre ord jevnt fordelt mellom forkjempere for, og motstandere av, etiske reguleringer.

Debatten om etiske reguleringer av sakprosautgivelser er også den mest polariserte av diskusjonsemnene, for mens den øvrige debatten om *Moren* i bunn og grunn består av nyanserende innlegg om de samme spørsmålene om etikk og moral, bygger debatten om etiske kjøreregler for sakprosaen på klare argumenter *for* og *mot* en slags Vær Varsom-plakat (VVP) for sakprosautgivelser på den ene siden og argumenter for og mot et Pressens Faglige Utvalg (PFU) for slike utgivelser på den andre siden. Debatten om etiske retningslinjer eller et PFU for sakprosautgivelser er den mest omfattende i mottakelsen av *Moren*.

Til grunn for debatten om en VVP eller et PFU for sakprosautgivelser ligger blant annet forhold de øvrige deltakerne diskuterer; Christensens relasjon til oppdragsgiveren sin og omtalen av mennesker som ikke har fått forsvare seg. Da Aftenposten konfronterte Christensen med de etiske problemstillingene flere av debattantene mente å finne i prosjektet, reagerte hun med å ”minne om at det ikke er første gang [hun] verken er journalist eller forfatter, så både etikken og jussen er selvfølgelig til stede og på plass” (i Gjestad 2013). Ifølge Christensen er altså etikken på plass.

Jeg finner to hovedargumenter *for* etiske reguleringer av sakprosautgivelser: Slike reguleringer kan bidra til å utvikle en kultur for hvordan forfattere skriver om andre mennesker, og til å gjøre sakprosaen bedre enn den er i dag. Motargumentene handler om at forfatteren ikke har det samme forholdet til forlagsredaktøren sin som en journalist har til den ansvarlige redaktøren for organet der han eller hun arbeider, og at både etiske reguleringer og domsavsigelser om det etiske grunnlaget i bokutgivelser derfor ville være vanskelige å gjennomføre. I tillegg hevdes det at etiske reguleringer av litteraturen vil kunne fungere som sensur, og forhindre at forfattere tar i betente temaer, som for eksempel forholdet mellom Wenche Behring Breivik og hennes nære. Det stilles også spørsmål ved hvem som skulle utført vurderinger om hva som er etisk og moralsk korrekt publisere, og hva som bryter med etiske reguleringer.

Mediekommentator Andreas Wiese er den mest aktive deltakeren i denne debatten med 3 innlegg, og han stiller seg negativ til etiske reguleringer av sakprosautgivelser. Fire av de som argumenterer *mot* etiske reguleringer er – kanskje ikke uventet – selv forfattere (Tom Egil Hverven, Morten Strøksnes, Torgrim Eggen og Ivo de Figueiredo), mens det bare finnes én forfatter som argumenterer *for* (Frank Rossavik).

Diskusjonen ble innledet av Kjersti Løken Stavrum, som uttalte i et intervju i Aftenposten at ”det er på høy tid at forleggere og forfattere får et etisk regelverk og et eget etisk råd” (i Kluge 2013). Samme dag som *Moren* ble utgitt fulgte Stavrum opp saken ved å fortelle til NTB at hun ikke utelukket at sekretariatet ville vurdere boka dersom den ble klaget inn til PFU (i Dagsavisen 2013). Mediekommentator i Dagbladet, Andreas Wiese, var den første som tok tak i Stavrums uttalelser, med innlegget ”Varsom med vær varsom”. Her skriver han at etiske standarder kan være en utfordring for ytringsfriheten, fordi ”avsløringer om store konsern, eller beretninger om overgrep fra maktinstitusjoner kunne risikere å møte overveldende motstand: Det er en utfordring for en enslig forfatter med begrensede midler hvis motparten stiller med åtte advokater” (Wiese 2013c). Wieses poeng er at en forfatter bør gjøre grundig forarbeid, og ta stilling til etiske og moralske problemstillinger i sitt arbeide,

slik at det ikke vil være behov for noe etisk råd. Ifølge Wiese skal litteraturen være fri, slik at nye, av og til ubehagelige, sannheter kan offentliggjøres.

I innleggene hvor det argumenteres mot etiske reguleringer ligger følgende forståelse til grunn: ”litteraturen skal ha større frihet enn dagsjournalistikken, en forfatter står friere overfor sin redaktør enn en journalist overfor sin”, slik det formuleres av Ivo de Figueiredo i innlegget ”Profesjonene og den frie litteraturen”. Debattantene som stiller seg negative til etiske reguleringer av litteraturen hevder gjennomgående at det litterære feltet er for bredt til at all sakprosa skal kunne reguleres av de samme retningslinjene. Det stilles også spørsmål ved om det begås så mange etiske overtramp i sakprosaen til at det i det hele tatt er behov for etiske retningslinjer som skal forhindre disse.

Motstanderne av en VVP eller et PFU for sakprosaen poengterer at vi allerede har et organ som feller dommer over et verk, nemlig ”den alminnelige kritiske offentligheten” (Figueiredo 2013 b). Figueiredo trekker frem striden om Karsten Alnæs’ *Historien om Norge* fra 2003 og Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul* (2002) for å understreke sitt poeng om at litteraturkritikerne gjør jobben sin. Det var, ifølge Figueiredo, anmelderne som gjorde offentligheten oppmerksom på at begge disse bøkene var etisk og moralsk problematiske. Figueiredo stiller et spørsmål som er representativt for motstanderne av nedfelte retningslinjer for sakprosautgivelser, når han undrer om ikke sakprosaanmelderens vurdering av ei bok er en grundig nok etisk vurdering, for en etikkplakat vil uansett ikke forhindre utgivelsen av etisk problematisk sakprosa.

Førsteamanuensis i etikk ved Universitetet i Agder, Odin Lysaker, er en a-typisk deltaker i denne grenen av debatten, da han går hardt ut mot den norske litterære offentligheten. Lysaker mener at dagens system ikke fungerer på langt nær godt nok når det kommer til vurdering av etiske overtramp. ”Hva sannsynliggjør at litteraturkritikere innehar tilstrekkelig, eller overhodet noen, etikkkompetanse?”, spør han i sitt debattinnlegg i Aftenposten 21. november 2013. Problemet med sakprosakritikken er, ifølge Lysaker, at litteraturkritikere ofte også er sakprosaforfattere, noe som kan føre til et maktspill mellom forfattere. Et eksempel på dette kunne være Aage Borchgrevinks innlegg i debatten om *Moren*, men inngår det i et maktspill mellom Borchgrevink og Christensen? Man kunne vel også argumentere for at Aage Borchgrevink er en av dem som kjenner materialet om Wenche Behring Breivik best, fordi han selv har skrevet bok om henne, og at han dermed er blant dem som er best skikket til å diskutere nettopp bokas nyhetsverdi. Lysakers utfall mot norsk anmeldervirksomhet oppleves som et forsøk på å markere seg i etikkdebatten, da han heller ikke presenterer noen løsning på problemet han hevder eksisterer i sakprosautgivelser og

sakprosa-kritikk – dagens virksomhet fungerer ifølge Lysaker ikke, og et etisk råd bestående av andre med sakprosa-kompetanse ville heller ikke ha fungert fordi det kan ”innebære kollegial internkontroll” (Lysaker 2013).

## ”Slik kunne *Moren* blitt bedre” – Etikkplakat i praksis

Både Ivo de Figueiredo og Frank Rossavik, som begge er forfattere, men som står på hver sin side i debatten om VVP for sakprosa-utgivelser hevder at de tenker nøye gjennom etikk i arbeidet med sakprosa-utgivelser. Litteraturkritiker Ane Farsethås mener at det er nettopp en synliggjøring av denne bevisstheten forfattere hevder at de har, som burde være grunnlaget for etiske retningslinjer for sakprosa-utgivelser. Med en bevisstgjøring på etikk kunne man ”bygge en kultur for hvordan man skriver om andre”, hevder hun. Farsethås skriver at en konkret VVP for sakprosaen kan føre til økt refleksjon over hvilke vurderinger en forfatter må ta stilling til i arbeidet med litteratur som handler om andre mennesker. I tillegg vil retningslinjer for hva som er etisk og moralsk greit å formidle og hva som ikke er det, kanskje føre til å styrke sakprosaforfatteres troverdighet, og øke tilliten hos eventuelle objekter. ”Det er ikke sikkert det er noen ulempe for forfatterne å vise at man klarer å formulere de etiske ryggmarksrefleksene man hevder å være i besittelse av” (Farsethås 2013). Ifølge Farsethås ville ikke nødvendigvis forskjellen mellom dagens praksis og en praksis hvor det foreligger en konkret etikkplakat være stor, fordi så mange sakprosaforfattere mener at de allerede følger pressens VVP.

I debatten om *Moren* gjør både Kjersti Løken Stavrum og Frank Rossavik forsøk på å vise hvordan sakprosa-utgivelser kan vurderes opp mot den allerede eksisterende etikkplakaten for pressen i praksis. Rossavik forklarer hvordan han har brukt pressens VVP under arbeidet med sine biografier om Kåre Valebrokk og Einar Førde. Hans poeng er at ved å bruke de etiske retningslinjene trenger han ikke å frykte at han går for langt i sine skildringer av levde liv. ”Hvis jeg hadde vært mer slomsete, kunne jeg ha risikert å bli stemplet som useriøs. ’Feil’ oppmerksomhet om noe som bare utgjorde noen sider i en tykk bok kunne ha gitt flere oppslag, men også diskreditert hele boken”, skriver han (Rossavik 2013). Ifølge Rossavik løper forfattere som kommer med intime opplysninger i sakprosa-bøker en risiko for at nettopp de mer intime opplysningene skal bli det media fokuserer på, slik som vi har sett at er tilfellet med *Moren*.

Stavrum bruker sin kommentar ”Slik kunne *Moren* blitt bedre”, publisert i Dagbladet, til å vise hvordan avisoppslagene om intimopplysningene i boka kunne ha vært unngått: ”Vær

Varsom-plakaten er til stor hjelp for den som skal håndtere vanskelig og kontroversielt materiale”, fastslår hun. Stavrum påpeker at debatten om *Moren* kunne ha fortont seg på en annen måte dersom boka hadde vært mindre etisk problematisk. Christensen kunne ha unngått den negativt orienterte debatten dersom hun hadde klarere premisser for boksamarbeidet (VVP 3.3), dersom hun hadde vist mer saklighet og omtanke (VVP 3.9), og ikke fremhevet personlige forhold uvedkommende for saken (VVP 4.3). I tillegg skriver Stavrum at ”de som kritiseres har rett på samtidig imøtegåelse” (VVP 4.14), noe som i dette tilfellet ville ha betydning at de som omtales i *Moren* også skulle hatt uttalelsesrett. Stavrum mener, i likhet med Rossavik, at etiske retningslinjer for sakprosautgivelser i praksis handler om å vise varsomhet i arbeidet som utføres. En praksis motstander av VVP for sakprosa hevder at allerede finnes blant sakprosaforfattere (Stavrum 2013). Hvordan mener debattantene at man skulle ha behandlet bøker som ikke utviser forventet varsomhet?

Hvordan et PFU for sakprosautgivelser skulle fungert, eller hvilken funksjon et slikt råd skulle hatt, får vi ikke noe tydelig svar på i mottakelsen. Men Tom Egil Hverven presenterer en modell for en etikkplakat i praksis. Hverven argumenterer, i likhet med Figueiredo, for at debatt om etikk ”bør foregå i det åpne, i det offentlige, ikke i lukkede rom. Det sikrer at flest mulig engasjerer seg på tvers av redaksjoner” (Hverven 2013a). I motsetning til Figueiredo argumenterer Hverven *for* å innføre etiske retningslinjer for sakprosautgivelser, fordi han mener at etiske retningslinjer og offentlig kritikk ikke utelukker hverandre, derimot at en VVP for sakprosa kan ”lede an mot en utvidet, felles forståelse av hva godt forleggeri er”. Løsningen debattanten presenterer er rett og slett sameksistens mellom etiske retningslinjer for sakprosautgivelser og offentlig litteraturkritikk.

Som et direkte eller indirekte resultat av mottakelsen av *Moren* konkluderte styret i Den norske Forleggerforeningen med at et felles sett av retningslinjer for sakprosautgivelser ville være til hjelp for forlagene. Den 26. februar 2014 la derfor foreningen frem ”høringsutkast til etiske retningslinjer for utgivelse av sakprosa”, som skal vedtas på Forleggerforeningens generalforsamling juni 2014 (Einarsson 2014).

## Vurderinger av *Morens* litterære verdi

De mest omfattende innleggene hvor *Morens* litterære verdi tas opp til vurdering, er skrevet av kultur- og debattredaktør i Bergens Tidende Hilde Sandvik for Bergens Tidende og forfatter Aage Borchgrevink for VG, men også politisk redaktør i Aftenposten Harald Stanghelle og mediekommentator Bernt Olufsen feller verdidommer over bokas litterære



kvaliteter. I likhet med de øvrige debattantene mener også deltakerne som diskuterer *Morens* litterære verdi, at boka er etisk problematisk. Hovedforskjellen mellom de øvrige debatt deltakernes innlegg og innleggene til Borchgrevink og Sandvik, er at i de to sistnevnte er man mer opptatt av å diskutere *Morens* funksjon som litteratur, altså hvordan språk, oppbygning og formidling fungerer.

Ifølge Sandvik er boka enkelt skrevet, uten et tydelig refleksjonsnivå eller en klar konklusjon. Hun skriver at ”det er som om historia blir driven fram av en indre logikk: Dette måtte til slutt skje: Ein er verken fødd sånn eller blitt sånn. Det berre er” (Sandvik 2013). Sandvik kritiserer Christensen for ikke å stille relevante spørsmål til Wenche Behring Breiviks fortelling, og dermed ikke skape verken spenning eller intensitet. Ifølge Sandvik leder Christensens svake fortellerstemme og sammenblandinger av perspektiv til ei uryddig bok, som ”demonstrerar alle dei dilemma som ein kan tenkjast å ha i møte med eit så utsett menneske som det terroristmora var i tida etter 22. juli” (Sandvik 2013).

Borchgrevink på sin side roser Christensen for noe av det journalistiske arbeidet hun har gjort i arbeidet med *Moren*. ”Opplysninger om de dystre tilstandene på Sørlandets barnehjem i etterkrigsårene (der Breivik tilbrakte de første årene av sitt liv) og hennes slektshistorie tilbake til attenhundretallet, er nye detaljer”, skriver Borchgrevink. Men bortsett fra dette fremstår ellers ”mye av konteksten som tilfeldig”. Dette kan være et resultat av at ”Marit Christensen ikke helt klarer å bestemme seg for hvordan hun skal forholde seg til sin kilde” (Borchgrevink 2013). Borchgrevink stiller i likhet med Sandvik spørsmål ved Christensens fortellerperspektiv, for mens forlaget ”hevder at det tydelig fremgår at dette er Breiviks versjon”, mener Borchgrevink at man som leser blir forvirret fordi det ikke er tydelig hva som er Breiviks versjon og hva som er Christensens *tolkning* av Breiviks versjon. Dette blir gjennomgående diskutert i den øvrige debatten og i anmeldelsene, men Borchgrevink viser til et spesifikt tilfelle der fortellingens troverdighet slår sprekker: ”Det er vel lite sannsynlig at [Wenche Behring Breivik] ’ikke debuterte seksuelt før hun var 27 år’ når hun ble mamma som 26-åring?”, spør han. At man ikke kan ta for gitt at *Moren* er sann, er også årsaken til at det er problematisk at ”Christensen gjengir [Wenche Behring Breiviks] uttalelser om navngitte tredjepersoner” (Borchgrevink 2013).

At Borchgrevink har god innsikt i materialet om Wenche Behring Breivik blir tydelig når han påpeker at Marit Christensen har vært ukritisk i arbeidet med bokprosjektet. ”Mye av det Breivik forteller rimer dårlig med ting hun har fortalt andre steder og hva andre vitner kan fortelle”, hevder han. I motsetning til samtlige andre debattanter viser Borchgrevink til et konkret tilfelle i boka hvor Wenche Behring Breivik motsier seg selv.

Både Borchgrevink og Sandvik er mener at arbeidet Aschehoug har gjort i forbindelse med bokutgivelsen er kritikkverdig. ”Christensens forlag hevder at det tydelig fremgår at dette er Breiviks versjon, og dermed ikke trenger å være etterrettelig, men som leser blir man i tvil – fordi forfatteren ikke etablerer noen klar avstand til sin forvirrede kilde”, skriver Borchgrevink. Forlaget har etter hans skjønn ikke ytt nok bistand til forfatteren sin ”i dette vanskelige arbeidet” (Borchgrevink 2013). Bokas utydeligheter kan være et resultat av at Christensen ikke har ”fått særleg hjelp til å tydeleggjere kva bok ho skal skrive”, hevder Sandvik, i likhet med Borchgrevink. ”Ho kan heller ikkje ha fått skriverettleiing og hjelp til å foredle det innsamla stoffet” (Sandvik 2013). Med mer hjelp kunne *Moren* ha blitt ei bok av betydning, ”i staden kjem den til å bli ståande att som ei skam for forlaget” (Sandvik 2013).

Konklusjonen i disse diskusjonsinnleggene er at verken Marit Christensen eller Aschehoug har gjort en grundig nok jobb til at *Moren* har kommet ut av det som et vellykket bokprosjekt. Sandvik stiller spørsmål ved om forlaget burde ha gitt Christensen noen måneder til, og dermed ”tapt mogleg bokforteneste fram mot jul”, og konkluderer med at ”forlaget burde ha brukt tida og tatt risikoen” (Sandvik 2013).

### 3 Anmeldelsene

#### Hva er litteraturanmelderens oppgave?

Litteraturanmeldelser er avisenes form for litteraturformidling. I *Kritikarboka om litteratur, journalistikk og kvalitet* (2010) fastslår journalist Atle Christiansen at litteraturkritikerens oppgave er å gi ”ei kritisk vurdering av ei bok, og på sitt beste søker ho å formulere klare dommar om kvaliteten ved dei ulike bøkene”. Litteraturanmelderens dom ”skal uttrykkje den summen av kvalitet som kritikaren har funne i boka” (Christiansen 2010: 59).

Sakprosaanmelderen utfører altså en vurdering av et verk, og formidler denne vurderingen videre til leserne. Ifølge Christiansen kan vurderingene av ei sakprosabok kan virke både salgsfremmende og salgshemmende, alt etter hvordan anmelderen formidler sin forståelse av boka.

I 2010 viet magasinet *Prosa* en utgave til diskusjon om sakprosakritikk. I denne utgaven skrev svenske Åsa Linderborg, forfatter og kulturredaktør i *Aftonbladet*, essayet ”Vem vil diskutera innehållet på ett sätt så att huden bränner? Om norsk sakprosakritikk”. I essayet gjør Linderborg rede for hva hun mener man bør forvente av sakprosaanmelderen: ”En god undersökning ska inte bara svara på frågorna hur, när, var och vem, utan också varför? Varför har något blivit som det ha blivit?” (Linderborg 2010). En god sakprosaanmeldelse bør altså helst besvare spørsmålene om hvordan, når, hvor, hvem og hvorfor – Hva er forfatterens prosjekt, og hvordan har hun utført det?

I *Morens* tilfelle har kritikerne ikke bare boka å forholde seg til, men også debatten som foregikk i media før boka forelå. I forkant av bokutgivelsen ble Marit Christensen kritisert for mangel på troverdighet og for sin relasjon til forfatteren. Det ble hevdet at Christensens og forlagets avgjørelse om å gi ut boka til tross for at Wenche Behring Breivik ikke ønsket det, var et etisk overtramp, og også at behandlingen av personsensitive opplysninger er kritikkverdig. Debatten som foregikk i media i forkant av utgivelsen er i all hovedsak negativt ladd. Det vil være et naturlig utgangspunkt å forvente at litteraturanmelderne har blitt påvirket av den negative mottakelsen *Moren* fikk allerede før den forelå. I denne forbindelse kan det også være vesentlig å stille spørsmål ved hvilke kommersielle krefter som kan ligge bak vinklingen i anmeldelsene.

Debatten om kommersialisering av anmeldervirksomheten blusser opp i perioder. For tiden er diskusjonen igjen dagsaktuell med Dag Solstad som turnerer med foredraget ”En svanesang”, hvor han hevder at anmeldervirksomheten gjennomgår en kommersialisering,

som fører til at avisene gir dårlige kritikker for å selge aviser. Solstad viser til anmeldelsen hans egen bok, *Det uoppløselige episke element i Telemark i perioden 1591–1896* (2013), fikk av litteraturanmelder Ingunn Økland i Aftenposten. En anmeldelse han hevder er ”slakt”. I sitt svar til Solstad skriver Økland at det er kjent at flere og flere aktører publiserer ”kjappe anmeldelser med tilhørende terningkast”, noe som har ført til at det er satt ”en ny standard for uforpliktende følelsesutbrudd”. Økland påpeker også at det fortsatt eksisterer litteraturanmeldere som ”formulerer en bedre begrunnet kvalitetsvurdering enn de fleste andre” (Økland 2013). Ifølge Økland preger de raske og kommersielle reaksjonene norske litteraturanmeldelser, men de dominerer ikke norsk anmelderkultur. Preges anmeldelsene av *Moren* av terningkast og ”uforpliktende følelsesutbrudd”, eller er de analytiske og grundige?

## Hvordan vurderes *Moren*?

*Morens* 6 anmeldelser er skrevet av professor i tekstvitenskap ved Universitetet i Oslo Kjell Lars Berge (nrk.no 1. november 2013), redaktør for magasinet Plot, Jo Moen Bredeveien (Morgenbladet 8. november 2013), den pensjonerte journalisten Johan O. Jensen (Adresseavisen 31. oktober 2013), litteraturkritiker og forfatter May Grethe Lerum (VG 31. oktober 2013), skribent og bokhandelansatt ved Tronsmo Bjarne Robberstad (Klassekampen 16. november 2013) og mediekomentator Andreas Wiese (Dagbladet 31. oktober 2013). May Grethe Lerum er den eneste av de seks som er fast ansatt som anmelder.

I likhet med i debatten om *Moren*, ligger spørsmål om boka metter samfunnets ”sannhetsbehov”, samfunnsverdi, forfatterens forhold til objektet og hvordan boka er utformet litterært og estetisk til grunn for anmeldelsene. I arbeidet med litteraturanmeldelsene har jeg sett for meg at de fordeler seg på en linje fra ”overflatiske” på den ene siden, til ”analytiske” på den andre. Jeg har utført en vurdering av hvordan de seks anmeldelsene er utformet, anmeldelsenes leseverdighet og hvorvidt anmelderen er tydelig i sin vurdering av boka. Dette har jeg gjort for å gi en indikasjon på hvor høyt analytisk nivå anmelderen holder. Ved å studere anmeldelsene av *Moren* i sin helhet, har jeg undersøkt hva anmelderne vurderer som *Morens* kvaliteter og svakheter.

I likhet med debattantene som diskuterer *Moren*, uttrykker anmelderen også sin subjektive forståelse av boka og bokutgivelsen – opplevelsen av litterær kvalitet er ikke statisk. I tillegg til å formidle sin subjektive vurdering av *Moren*, bør en god sakprosaanmeldelse ifølge Linderborg inneholde en redegjørelse for hva som ligger til grunn for boka. Anmeldernes vurdering bør være reflektert og saklig, fremfor å polemisere. De

”analytiske” anmeldelsene vil i større grad etterleve Linderborgs kriterier for sakprosaanmeldelser, mens de anmeldelsene jeg kategoriserer som ”overflatiske” bryter med flere av dem. De ”overflatiske” anmeldelsene mangler en tydelig retning i anmeldelsen, og innledning og konklusjon samsvarer ikke. Mellom de ”analytiske” og ”overflatiske” anmeldelsene finnes det en mellomting – skrevet av anmeldere som utviser noe analytisk nivå, men som allikevel ikke er ”analytiske”.

Anmeldelsene til Bjarne M. Robberstad og Jo M. Bredeveien, i henholdsvis Klassekampen (16. november 2013) og Morgenbladet (8. november 2013), holder det høyeste analytiske nivået blant anmeldelsene av *Moren*. Robberstad og Bredeveien er begge grundige så vel i sin gjennomgang av bakgrunnen for utgivelsen av boka, som i gjennomgangen av dens estetiske og etiske styrker og svakheter. Både Robberstad og Bredeveien tar standpunkt i debatten om utgivelsen, men standpunktene er ikke bastante.

I likhet med debatten som ble mer nyansert i dagene og ukene etter utgivelsen av *Moren*, finnes det etter min oppfatning et tydelig skille i argumentasjonsnivået mellom de to anmeldelsene som ble publisert 7 og 14 dager etter utgivelsen, og to av de tre anmeldelsene som ble publisert samme dag som *Moren* forelå. Anmeldelsen til både Johan O. Jensen og May Grethe Lerum (for henholdsvis Adresseavisa og VG 31. oktober 2013) er ensidig negative og uten tydelige vurderingskriterier, noe som fører til at jeg kategoriserer de to anmeldelsene som ”overflatiske”. Dette er også de korteste anmeldelsene: Jensens anmeldelse er på 2344 tegn og Lerums anmeldelse er på 1705 tegn, mot 4292 og 5394 tegn i anmeldelsene til henholdsvis Bredeveien og Robberstad.

VG og Adresseavisen er de eneste avisene i som praktiserer terningkast, et trekk Økland nevner i forbindelse med kommersialisering av anmeldelser. Fordi disse to anmeldelsene er overflatiske i sin vurdering er terningkastet et effektivt virkemiddel; begge anmelderne ga *Moren* terningkast 2, noe som virker bekreftende på den negative vurderingen anmelderne har gjort av boka.

Som en mellomting mellom de ”analytiske” og de ”overflatiske” anmeldelsene finner vi anmeldelsene som er skrevet av Andreas Wiese (Dagbladet 31. oktober 2013) og Kjell Lars Berge (NRK 1. november 2013). Verken Wiese og Berge er noe uklare i argumentasjonen og har ingen tydelig konklusjon i anmeldelsene sine. Hovedforskjellen mellom Wiese og Berges anmeldelse og de to ”overflatiske” anmeldelsene er at de to førstnevnte drøfter estetikk og etikk i større grad, samtidig som de ikke er like grundige i sin drøftning som de Bredeveien og Robberstad.

At Wieses anmeldelse oppleves som utydelig tydeliggjøres ved tilbakemeldinger han fikk på mikrobloggerstedet Twitter samme dag som anmeldelsen forelå. Her stilte lesere av anmeldelsen spørsmål ved hva Wiese egentlig synes om boka, fordi det var vanskelig å avgjøre om han stilte seg som positiv eller negativ til bokutgivelsen. Wiese svarte at hans vurdering er *Moren* en ”viktig historie, dårlig bok, etisk problematisk prosjekt”, og at grunnen til uklarheten nok er fordi han er opptatt av å forsvare et prinsipp om at også etisk problematisk sakprosa skal utgis (Wiese 2013e). Dette synspunktet fremmer han også i debatten, hvor det fremkommer tydelig at hans forståelse av litteraturen er den ikke skal reguleres av en etikkplakat.

### ”Ganske god bok”

Samtlige anmeldere, bortsett fra Kjell Lars Berge, stiller seg i all hovedsak mer eller mindre negative til *Moren*. At anmelderne er negative til bokutgivelsen betyr, i likhet med i den øvrige debatten om utgivelsen, ikke nødvendigvis at de mener at bokutgivelsen burde ha blitt stoppet, men derimot at de ikke synes at boka er god. Ved første gjennomlesning er professor i tekstvitenskap Kjell Lars Berge den eneste anmelderen som tilsynelatende er positiv til utgivelsen av *Moren*. Anmeldelsen hans er basert på et intervju han gjorde med NRK Kulturnytt dagen etter utgivelsen av boka, hvor han inntar et tydelig standpunkt *mot* den negative mottakelsen *Moren* fikk.

Han innleder anmeldelsen med at ”boka *Moren* er en veldig personlig, intens og ganske varm skildring av Wenche Behring Breiviks liv. Den er en god tekst i så måte (...) Den er godt skrevet, medrivende og interessant å lese” (Berge 01.11.2013). Ordet ”ganske” er gjennomgående brukt i Berges anmeldelse – boka er ”*ganske* annerledes enn det som har vært fremstilt av mange pressefolk”, og ”har *ganske* gode kvaliteter”. Den er en ”*ganske* grei skildring av livet til Wenche Behring Breivik”, som viser at hun ”har klart seg *ganske* godt inntil det som skjedde” (Berge 01.11.2013). Som det fremgår av mine uthevninger, trekker anmelderen seg fra sine vurderinger av *Moren* ved å sette ”ganske” foran alle positive slutninger. Ambivalensen Berge utviser til egne påstander, virker svekkende på hans troverdighet, for hvem er interessert i å lese ei bok som anmelderen mener at bare er ”ganske god”? Konklusjonen i anmeldelsen understreker uklarheten som preger resten av anmeldelsen:

Boka bringer oss overhodet ikke nærmere noe svar om det som skjedde 22. juli. Anders Behring Breivik fremstår mer og mer som et mysterium. Hva er det som har skjedd med den gutten? Hvordan har det vært mulig å bli så gal som han åpenbart er? Hvorfor har denne mannen utviklet dette hatet mot Arbeiderpartiet? Det er helt ubegripelig og enda mer ubegripelig etter denne boka (Berge 01.11.2013).

Ifølge Berge har samfunnet et behov for å få fortalt historien om Wenche Behring Breivik og hennes forhold til sønnen, men *Moren* gjør ikke sønnens politiske overbevisning eller handlinger tydeligere for oss. Noen forklaring på hvorfor boka er viktig, når den ikke forteller oss noe nytt, får vi ikke i Berges anmeldelse.

Fordi Berge trekker seg fra sin positive vurdering av *Moren*, og dermed ikke kan regnes som utelukkende positiv, fremmer anmelderne bare ett positivt aspekt ved utgivelsen av boka, nemlig at Christensen fikk tilgang til den eneste kilden som muligens kunne ha fortalt oss sannheten om terroristens oppvekst, en slutning vi også finner i debatten om bokutgivelsen. Berge, Wiese, Robberstad og Bredeveien, det vil si de fire anmelderne som utfører en mer ”analytisk vurdering” bygger anmeldelsene sine rundt dette argumentet. De fire forsvarer alle utgivelsen av boka med at Christensen fikk tilgang på en viktig kilde som ikke hadde fortalt historien sin i offentligheten tidligere.

## ”Det er ikke morens skyld” – *Morens* samfunnsverdi

I likhet med det representative synet i debatten, hevder Andreas Wiese, Kjell Lars Berge, Bjarne Robberstad og Jo M. Bredeveien alle at *Moren* inneholder en viktig fortelling, som offentligheten nærmest har krav på å få tilgang på. Til tross for etiske overtramp kan bokutgivelsen forsvares på grunnlag av at vi ikke bare vil ”vite hva som foregikk i Anders Behring Breiviks hode, men også i morens, alt som kan bidra til den endelige ’sannheten’”, slik det formuleres av Robberstad i Klassekampen. I Robberstads anmeldelse ligger forståelsen om at den norske befolkningen har et sannhetsbehov som boka om Wenche Behring Breivik muligens kunne bidra til å dekke, til grunn. Den samme forståelsen er relevant i anmeldelsene til Wiese, Berge og Bredeveien.

Ifølge Robberstad gir ikke *Moren* oss noen ny informasjon, snarere inneholder den ”verken mer eller mindre enn det undertittelen lover: ’Historien om Wenche Behring Breivik’”. Som blant andre Bjørn Enes påpeker i debatten, gir ikke *Moren* oss noe fasitsvar på hvorfor sønnen hennes ble terrorist, fordi boka aldri blir mer enn et portrett av en svært ensom kvinne (Robberstad 2013). Til tross for at boka ikke vurderes til å være av nyhetsverdi, mener

disse fire anmelderne alle at ”kjernen i denne historien [er allikevel] av offentlig interesse”, slik det her formuleres av Bredeveien (Bredeveien 2013a).

Ingen av de fire anmelderne gir uttrykk for at de mener at bokutgivelsen burde ha blitt stoppet. Berettigelsen for utgivelsen er at Wenche Behring Breiviks fortelling ikke har blitt fortalt på lignende måte tidligere. Johan O. Jensen som anmeldte boka for Adresseavisen, May Grethe Lerum som anmeldte boka for VG fremstår som motstemmer til de øvrige anmeldernes vurderinger av *Morens* potensielle samfunnsverdi. Lerum skriver at vi som samfunn kanskje ”må tåle at alle steiner vendes, på let etter nyttig forståelse og kanskje forebygging. Men når teksten ikke preges av verken godt språk eller godt journalistisk grep, og heller ikke byr på vesentlig nye fakta, sitter denne leseren igjen med et skurrende ubehag” (Lerum 2013). Etter Lerums oppfatning er boka et etisk overtramp, som ikke gir oss noen ny innsikt i hvorfor terroristen ble den han ble, og utgivelsen av den kan dermed ikke forsvares med det interessante kildematerialet.

Jensen representerer den tydeligste motpolen til de øvrige anmelderne, da han ikke en gang uttrykker at ei bok med Breivik som primærkilde i det hele tatt har potensial til å gi den norske offentligheten en form for forklaring på hvorfor terrorangrepene fant sted.

## ”Venninnesamtaler” – Subjektivitet og sannhet

Sven Egil Omdal påstår i sin kommentar ”Et etisk konkursbo” at faktum er at Marit Christensen har skrevet ei bok basert på en kilde hun ikke kan stole på, og at dette bidrar til å gjøre ei allerede etisk problematisk bok om mulig enda mer problematisk. Christensens tillit til Wenche Behring Breiviks troverdighet blir også diskutert i Johan O. Jensen sin anmeldelse. Han hevder, i likhet med Omdal, at det er et problem at Christensen i så stor grad bygger boka på oppdragsgiverens egen beretning. Jensen synes å mene at forlag og forfatter ikke har vært tilstrekkelig kildekritiske i arbeidet med *Moren*, og forklarer dette synspunktet med at ”etter som moren til massemorderen tidvis var kjent som utstabil, etter massedrapene naturlig nok enda mer, burde Christensen og forlaget vært enda mer forsiktige”. Han stiller også spørsmål ved om en mor noensinne kunne være objektiv om sine barn. Har ”denne arven, miljøet eller oppveksten, pluss en del andre detaljer, også tilfeldig fortalt, relevans for at sønnen ble Norges største massemorder?” (Jensen 2013).

Jensen fastslår at *Moren* er en subjektiv fortelling, både fra oppdragsgiverens og forfatterens side. Det eneste vi kan ta for gitt at *Moren* gir oss innsikt i er Wenche Behring Breiviks subjektive tolkning av eget liv og Marit Christensens gjenfortelling av denne



tolkningen, ytrer Jensen. Opplysninger om terroristens oppvekst har blitt tilgjengeliggjort i andre bøker, og ifølge Jensen har disse opplysningene også blitt formidlet på en *bedre* måte tidligere. Han skriver at ”dette var, så langt jeg oppfatter både forfatter og forlag, boken Norge ’trengte’. Jeg skjønner ikke det, desto mer som den plassen allerede er opptatt av Aage Storm Borchgrevink og minst to-tre andre, blant de nær 30 bøkene vi allerede har fått om 22. juli-tragedien” (Jensen 2013).

Johan O. Jensens anmeldelse står i kontrast til de øvrige anmeldelsene; På den ene siden står oppfatningen om at *Moren* potensielt kunne gi den norske offentligheten en unik innsikt i Wenche Behring Breiviks oppfatning av seg selv og sitt eget liv. Wiese, Robberstad, Bredeveien og Berge hevder alle at boka *kunne* ha gitt samfunnet innsikter i sønnens liv som ikke har vært tilgjengelig tidligere. På den andre siden står oppfatningen til Jensen om at Christensens bokprosjekt ikke en gang hadde potensial til å fortelle den norske offentlighet noe av verdi, fordi kildematerialet er for dårlig.

## ”Uimotsagte påstander” og personvern

De etisk problematiske sidene ved *Moren* ble behørig behandlet i diskusjonen i pressen før og etter utgivelsen. Både Aschehoug og Christensen avfeide kritikken de fikk med at ”det etiske er på plass”. Christensen understreker at hun har tatt utgangspunkt i de etiske retningslinjene for journalistikken. I debatten om et PFU eller en VVP for sakprosautgivelser hevder blant andre forfatter Ivo de Figueiredo at etisk problematiske sakprosautgivelser blir drøftet nøye nok i anmeldelser og øvrige innlegg, til at det ikke er behov for etiske reguleringer for forlagsbransjen. Kan anmeldelsene av *Moren* sies å fungere på denne måten?

I likhet med i den øvrige debatten blir etikk gjennomgående diskutert i anmeldelsene. Det representative synet blant anmelderne er at de etiske problemene i *Moren* ”oppleves like sterkt for [dem] som faktisk har lest boken i sin helhet”, slik det formuleres av Bredeveien (Bredeveien 2013a). Fem av de seks anmelderne, igjen alle bortsett fra Berge, skriver at boka er etisk problematisk, men de legger forskjellige argumenter til grunn for påstandene sine.<sup>11</sup> Det anmelderne jevnt over er mest opptatt av er personfremstilling – både omtalen av Behring Breivik, og av hennes nærmeste. Da Marit Christensen ble tilbudt å skrive boka, samtykket

---

<sup>11</sup> Berges anmeldelse skiller seg fra de øvrige fem, da han argumenterer for at boka fungerer som en slags oppreisning for moren, basert på at den er en ”varm og omsorgsfull skildring av et veldig tøft, og nesten ubegripelig vondt liv som hun har levd” (Berge 2013).

oppdragsgiveren til å utlevere seg selv, men hva med alle de andre som også omtales i *Moren*?

Diskusjonen om utleveringen av oppdragsgiverens nærmeste har fått stor plass i anmeldelsene, både hva gjelder den tilsynelatende tilfeldige bruken av anonymisering, og hvordan Wenche Behring Breiviks eksmann, ekskjæreste og datter fremstilles. Som et resultat av det anmelderne mener er en vesentlig mangel på praktisering av personvern, oppleves boka som ”full av uimotsagte påstander: Terroristens far, morens eksmann, fremstår som en omsorgssviktende tyrann (...) Terroristens søster er en datter som knapt fortjener sin mors kjærlighet (...) morens eks-kjæreste er en rundbrenner”, skriver Bredeveien.

May Grethe Lerum er desto hardere i sin kritikk enn Bredeveien, og kategoriserer boka som ”skamløs blottstilling av terroristens mor”, hvor ikke bare Wenche Behring Breivik blir avkledd, men også ”hennes datter med familie, hennes eks partnere/elskere og flere andre navngitte nærstående blir strippet til skinnet” (Lerum 2013). Ifølge Lerum forteller ikke søskenrivalisering den norske offentligheten noe om hvorfor Wenche Behring Breiviks sønn ble terrorist, det er dermed unødvendig å utlevere halvsøsteren hans.

Ikke bare diskuterer anmelderne utleveringen av Wenche Behring Breiviks nærmeste. I likhet med deltakerne i debatten trekker Johan O. Jensen og Bjarne Robberstad også frem Christensens behandling av oppdragsgiveren sin som problematisk. Ifølge Jensens vurdering er boka et resultat av at Behring Breivik ”i sin ensomhet trolig i en periode hadde et behov for å betro seg til en venninne”. Slik som blant andre Erling Rimehaug og Tom Egil Hverven poengterer i debatten, understreker Jensen at Christensen ikke mestrer den journalistiske kunsten om å ha ”distanse og nærhet samtidig (...) eller som det heter i nytale, ’deltakende og observerende intervju’” (Jensen 2013). Dette fører til perspektivblandinger og uklare fortellerposisjoner.

Robberstad omtaler *Moren* som ”en del av en trend med bekjennelseslitteratur – journalist forsøker å forstå terroristens mor – der happeningen blir like viktig som bokas innhold” (Robberstad 2013). I likhet med Jensen mener også Robberstad at det kan se ut som at Christensen har ”glemt” hvilken historie det er hun skal formidle, nemlig Wenche Behring Breiviks. Heller skildrer hun sin egen historie. Christensens angivelige sammenblanding av perspektiver og roller svekker ifølge anmeldernes vurdering bokas potensielle verdi. ”Mot slutten kommer metahistorien sterkere inn, med rolleforvirring, intimitetsoverskridelser, legitimering og intriger rundt utgivelsen, alt det som har vekket liv i debatten om etiske retningslinjer for bokbransjen” (Robberstad 2013). Etter Robberstads syn er det blant annet

valget om å fjerne seg fra det opprinnelige oppdraget som er et av Christensens egentlige overgrep i denne saken.

## ”Et potpurri av perspektiver” – Banale skildringer av ekstreme opplevelser

Samtlige anmeldere finner at Christensens formidlingsevne er kritikkverdig. En representant for anmeldernes vurdering av bokas form som problematisk er Jo M. Bredeveien, som fastslår at det oppstår en mangel på helhet og intensitet, spesielt i andre del av boka. Her blir hele historien om Wenche Behring Breivik skildret for andre gang – ”denne gangen fortalt med Christensens kommentarer og irrelevante referanser til verdenshistorien”. Til slutt ender boka ”som et potpurri av ulike perspektiver og stemmer” (Bredeveien 2013a). Selv den tilsynelatende positive Kjell Lars Berge sier seg enig i oppfatningen om at forsøket på å ramme inn Wenche Behring Breiviks historie på denne måten ikke er en god løsning. Han skriver at Christensens fortellertekniske grep fører til at boka ”blir et slags ’hvem’, ’hva’, ’hvor’”, uten at Christensen egentlig forsøker å forklare noe med disse opplysningene (Berge 2013a). Anmelderne enes om den stadige gjentakelsen av poenger og opplysninger, fører til at boka i ”i store partier er (...) nokså langtrukket”, slik Robberstad her konkluderer (Robberstad 2013).

Andreas Wiese skriver i sin anmeldelse at ”Marit Christensen har skrevet ei bok som på flere måter ligner det mennesket hun beskriver i *Moren – historien om Wenche Behring Breivik*: Den er ordrik, gjentar seg selv, er av og til grenseløs, og argumentasjonen henger til slutt ikke sammen” (Wiese 2013a). Effekten av Christensens gjentakelser er at Wiese opplever boka ”som om historien ikke er ferdig eltet sammen” (Wiese 2013a).

Ikke bare kritiserer anmelderne bokas oppbygning. Språklig vurderes *Moren* som uelegant, og svært overtydelig, samtidig som Christensen ifølge anmelderne ikke evner å forklare de mest ekstreme hendelsene i livet til Wenche Behring Breivik på tilfredsstillende vis. I boka skildrer Christensen Wenche Behring Breiviks reaksjon på sønnens handlinger slik: ”Hun som har vært så glad i ham. Hvordan kunne han forråde sin mor, sitt land og sine landsmenn? Ubeskrivelig. Grusomt. En skjebne verre enn døden! Hun tenker på alle de pårørende, på de vakre unge menneskene som hadde livet foran seg, men ble skutt av en forrykt person” (20). Denne skildringen trekker Robberstad frem i sin anmeldelse, og han kommenterer den på følgende måte: ”Med et snev av fantasi kan vi forestille oss det ekstreme

i møtet mellom gjerning og mors blikk, men allerede her blir språket for banalt, for trangt og fantasiløst til å romme hva som faktisk står på spill”, slår han fast (Robberstad 2013).

I *Kritikarboka om litteratur, journalistikk og kvalitet* skriver Atle Christiansen at litteraturkritikerens vurdering av sakprosa bygger på spørsmål om boka er sann og om den er presentert så presist som mulig (Christiansen 2013: 39). Ifølge Christiansen er språkets funksjon i sakprosa å gjøre budskapet tydelig. Språket skal være så nøytralt som mulig, for ikke å virke distraherende. Dårlig språk kan virke svekkende på teksten. Det ville være naturlig å forvente ei velskrevet bok, når det er en så erfaren journalist som Marit Christensen som har forfattet den, men ifølge anmelderne er ikke dette tilfellet i *Moren*.

I anmeldelsene omtales *Moren* som uryddig, klisjéfyllt og melodramatisk. At bokas utforming ikke er bedre gjennomarbeidet fører, ifølge anmelderne, til at fokuset på fortellingen om Wenche Behring Breivik svekkes. De to mest kritiske anmelderne, Jensen og Lerum, påpeker at boka er så dårlig skrevet at den ikke kan nærme seg for eksempel Aage Borchgrevinks *En norsk tragedie*. Ifølge Jensens anmeldelse er ”relativt uinteressant i forhold til de aller fleste bøker som har kommet om 22. juli” (Jensen 2013). Lerum konkluderer med at ”manuskriptet hadde hatt godt av et par runder til i forlagets vaskemaskiner: hele teksten burde vært rensset for melodrama, klisjeer og alt for mange utropstegn!!!” (Lerum 2013).

## Sammenligninger av *Moren* og *En av oss*

Da *Moren* ble utgitt kom ble det også kjent at Åsne Seierstad hadde skrevet bok om 22. juli, og at den ville bli utgitt 11. november 2013, bare 11 dager etter utgivelsen av *Moren*. *En av oss* fikk 10 anmeldelser. I tre av anmeldelsene ble *Moren* ble brukt som en del av anmeldernes vurderingsgrunnlag, det vil si at Seierstads og Christensens bøker sammenlignes. To av de tre anmeldelsene hvor *Moren* brukes i vurderingen er skrevet av anmeldere som også anmeldte *Moren* da den ble utgitt.<sup>12</sup> I tillegg til disse tre anmeldelsene, er Bjarne Robberstads anmeldelse i Klassekampen en samleanmeldelse for begge bøkene.

Marit Christensens bok brukes bevisst av anmelderne for å understreke forskjellene mellom denne og Seierstads bok, og *En av oss* kommer best ut av denne sammenligningen. Den regjerende holdningen blant anmelderne er at Seierstads bok er godt skrevet, og at den er et bredt oppslagsverk, mens *Moren* verken kategoriseres som velskrevet eller informativ.

---

<sup>12</sup> Jo M. Bredeveien anmeldte både *Moren* og *En av oss* for Morgenbladet og Kjell Lars Berge gjorde det samme for NRK. Jon Rognlien anmeldte *En av oss* for Dagbladet.

Seierstad høster ros for sin skrivestil og formidlingsevne, og det er liten tvil om at hun ”tilhører elitedivisjonen av fortellende journalister” (Bredeveien 2013b).

Naturlig nok sammenlignes også morsportrettet i de to bøkene. ”Der mora hos Christensen får lov til å vise seg fram i all sin såre elendighet i, men også med sitt dype ønske om oppreisning og verdighet blir hun [i *En av oss*] stående som lite annet enn et skremsel. Man kan bare lure på hva Wenche ville likt minst”, skriver Rognlien i sin anmeldelse for Dagbladet (Rognlien 2013a). I likhet med Rognlien understreker også Berge at Seierstad nok vil høste kritikk for å tre ”over grensene til hovedpersonenes privatliv”. Ifølge Berge gjelder dette ”særlig Wenche Behring Breiviks” privatliv (Berge 2013b). Hovedforskjellen mellom kritikken av Marit Christensens bok og Åsne Seierstads bok er at kritikken av *En av oss*, ifølge Berge, ikke ”kommer til å vare særlig lenge, rett og slett fordi at Åsne Seierstad grundig har redegjort for kilder og etiske forpliktelser overfor informantene i et etterord” (Berge 2013b).

Gjennomgående i anmeldelsene av Seierstads bok blir den beskrevet som ”godt skrevet, klar og tydelig, rørende og sjokkerende” (Rognlien 2013a). Blant anmelderne er det bred enighet om at Seierstads bok er velskrevet og gripende. Men i likhet med Christensen blir også Seierstad kritisert for språk og fortellertekniske grep. Rognlien skriver at ”forfatteren er aldri tilstede i egen person, men til gjengjeld er hun påfallende til stede i situasjoner hun ikke kan ha opplevd, men må ha diktet” (Rognlien 2013a). Ifølge Bredeveien fører Seierstads fortellerteknikk til at fortellergleden noen steder blir ”sterkere enn hva kildematerialet tillater” (Bredeveien 2013b). Slik jeg tolker Bredeveien mener han at det kan være problematisk at Seierstad tar seg friheter i sin fremstilling av 22. juli 2013. At forfatteren dikter rundt hendelser hun ikke har tatt del av, kan virke svekkende på boka fordi ”det analytiske nivået risikerer å bli borte” (Bredeveien 2013b). Til tross for dette er den gjengse holdningen blant anmelderne at Seierstad skal roses for å ha skrevet en ”viktig og troverdig kilde for alle dem i framtida som ønsker å få tilgang til en livaktig fremstilling av hva som faktisk skjedde 22. juli”, slik det fastslås i Kjell Lars Berges anmeldelse for NRK (Berge 2013b).

Det som fremkommer tydeligst av anmeldelsene hvor *Moren* og *En av oss* sammenlignes, er at tiltross for at Seierstads bok kan omtales som kritikkverdigg av flere grunner, er denne godt skrevet. Selv om boka ikke vurderes til å være av stor nyhetsverdi, møter ikke Seierstad like stor motbør som Christensen gjør. Dette kan nok delvis skyldes at ”Seierstad er en så mye smidigere forfatter, slik at informasjonen oppleves bedre fortellerteknisk begrunnet”, slår Bredeveien fast i sin anmeldelse (Bredeveien 2013b). Med

andre ord mener anmelderne at Seierstad kommer unna sine etiske overtramp lettere enn Marit Christensen fordi *En av oss* oppleves som bedre begrunnet og bedre fortalt enn *Moren*.

## 4 Avslutning

### Pressens Vær Varsom-plakat i praksis?

I mottakelsen av *Moren* felles det litterære dommer både i anmeldelser og diskusjonsinnlegg, og etikk i sakprosautgivelser debatteres med høy temperatur. Mottakelsen av boka legger grunnlaget for en diskusjon om personangrep og personvernspørsmålet. Hvorvidt Marit Christensen burde ha latt Wenche Behring Breiviks familie ha kommet til orde i boka, behandles både i anmeldelsene og i selve debatten. De aller fleste som uttaler seg på dette punktet, mener at boka innebærer etiske overtramp, ikke bare mot Wenche Behring Breivik, men også mot datteren og ekspartnere som ikke har hatt mulighet til å forsvare seg. Flere debatt deltakere hevder at dersom bokbransjen var regulert av etiske retningslinjer, ville neppe *Moren* ha kommet ut i sin nåværende form. Forlaget og forfatteren uttalte på sin side at de hadde gjort sitt etiske forarbeid grundig nok.

Pressens Vær Varsom-plakat, som i debatten om *Moren* omtales som velfungerende, forplikter journalister til å ”kjenne pressens etiske normer og plikter å legge disse til grunn for sin virksomhet” (VVP 4.3). Marit Christensen har blitt kritisert fordi hun som erfaren journalist vurderes til å ikke ha fulgt pressens Vær Varsom-plakat i arbeidet med *Moren*, selv om hun etter egne utsagn er vel vant med å etterleve retningslinjene og reflektere over relevante etiske og moralske problemstillinger. Men hvordan forholder debattantene seg til Vær Varsom-plakaten når de selv skriver om *Moren*?

### Marit Christensen i ”mediemanesjen”

Da nyheten om *Moren* ble sluppet i media, bidro Marit Christensen til å rette mediens søkelys mot seg selv. Christensen gjorde det ikke enkelt for seg, da hun endret forklaring om hvordan samarbeidet mellom henne og oppdragsgiveren hadde forløpt. Forlaget var – med sitt ene innlegg – ene innlegg knapt til stede i debatten, og forfatteren stod aleine om å forsvare utgivelsen av boka. Christensen, som omtaler seg selv som et medieoffer, ble nok en gang gjort til skyteskive for kommentatorer og debattanter. Tatt i betraktning at mottakelsen av *Moren* i alt det vesentlige handler om etikk, moral og etiske kjøreregler for forfattere og forlag, er det påfallende å lese hvordan Marit Christensen blir omtalt av noen av de mest erfarne debattantene. Antakelig har hennes tidligere posisjon som profilert journalist og kjendis spilt inn. Hun har snakket om selvmordsforsøk og slankeoperasjon i *Se og Hør*.

Samme sted brettet hun i 2001 også ut det siste bryllupet sitt. I 2000 vurderte hun å saksøke både Dagbladet og politiet for behandlingen av henne i forbindelse med den såkalte ”smykkesaken”, der hun var anklaget for å ha bidratt til underslag. Ved utgivelsen av *Moren* havnet hun, som en av kommentatorene formulerte det, ”atter ein gong i mediemanesjen, som ved eit trylleslag” (Walgermo 2013).

Debatten om Marit Christensens forfatterrolle og utgivelsen av *Moren* kan omtales som mangelfull når det kommer til nyanseringer. Diskusjonen er polarisert og polemisk. Posisjonene blir dermed tydelige, men samtidig kan man spørre om hvor stor verdi en debatt kan ha når den fungerer som det en annen kommentator oppfattet som et ”felltog (...) mot ein forfattar og eit forlag som forsvara seg som best dei kunne” (Helgheim 2013). Pressens Vær Varsom-plakat (VVP) understreker at journalister skal vise ”respekt for menneskers egenart og identitet, privatliv, etnisitet, nasjonalitet og livssyn. Vær varsom ved bruk av begreper som kan virke stigmatiserende. Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken uvedkommende”. Vær Varsom-plakaten inngår i journalistens fundament, og da burde man vel kunne anta at mottakelsen av *Moren* i det vesentlige ville dreie seg om sak, og ikke om forfatterens personlige egenskaper?

På den ene siden burde vel Christensens uttalelser til og opptreden i media, strengt tatt ikke ha betydning for hvordan man vurderer arbeidet hun har utført i *Moren*. På den andre siden kan man anta at Marit Christensen som mediefigur selv har bidratt til å legge føringer for forventninger og holdninger knyttet til hennes person. Til tross for Vær Varsom-plakatens oppfordring om å vise hensyn når personlige forhold ikke har betydning for saken, begrunner flere av kritikerne sine negative vurderingene av boka med forfatterens påstått sviktende dømmekraft som privatperson.

I forlengelse av diskusjonen om Marit Christensens mediepersonlighet kunne det være interessant å sette mottakelsen av *Moren* inn i et kjønnsperspektiv. Først og fremst på grunn av den lave andelen kvinnelige debattanter, men også på grunn av at noen av de mannlige veteranene i norsk mediebransje gikk til personangrep på forfatteren. Det kan synes relevant å stille spørsmål om en mannlig forfatter ville oppleve de samme angrepene som Marit Christensen.

## To tungvekttere diskuterer etikk

Det som kunne omtales som personangrep rettet mot forfatteren, finner vi i kommentarer skrevet av Harald Stanghelle og Bernt Olufsen. I Aftenposten innleder redaktør Harald



Stanghelle sin kommentar ”Sjelesørger og kikker” med at ”det er et dårlig tegn at debatten dreier seg om Marit Christensen og forlagets etikk – ikke om ny grunnleggende forståelse av det som gjorde Anders Behring Breivik til masse-morder” (Stanghelle 2013). Men han bidrar selv til å trekke oppmerksomheten bort fra det han tilsynelatende mener burde være det primære fokus: bokas nyhetsverdi og litterære kvalitet, når han fremhever forfatteren som en

sjelden og interessant plante i den norske medievirkeligheten. Hun har vært en feiret programleder og respektert korrespondent. Slik har hun sett verden fra toppen av vårt mediehierarki. Samtidig har hun frivillig valgt å leve ut sitt omskiftelige privatliv i kjendisbladene. Den nysgjerrige leser har fått være med Marit Christensen som brud og som fraskilt, på helsefarm og gjennom operasjoner, i lykke og ulykke (...). Hun har vært en ivrig konsument av medieomtale, men definerer seg likevel som et offer.

Hvilken betydning har Marit Christensens valg om å leve i offentligheten for hennes evner til å skrive bok om Wenche Behring Breivik? For en utenforstående kan det synes som om Stanghelles kommentar langt på vei bryter med Vær Varsom-plakatens paragraf 4.3. Det kan argumenteres for at betraktningen av Christensens liv i rampelyset svekker redaktørens innledende poeng, siden han selv trekker frem unødig informasjon for å understreke sin vurdering av boka. Videre sammenligner Stanghelle relasjonen mellom Wenche Behring Breivik og Christensen med forholdet ”mellom Sven O. Høiby og eks-*Se og Hør*-journalisten Håvard Mjelnes, slik det er beskrevet i sistnevntes bok *En helt vanlig dag på jobben*. Venn og hjelper, sjelesørger og medvandrer, men også iscenesetter og kikker” (Stanghelle 2013). Hvis Stanghelle mener at Christensen ikke har hatt den nødvendige distansen til Wenche Behring Breivik, hvilken betydning har forfatterens forhistorie for dette poenget?

Kritikk av Marit Christensens person ligger også til grunn for en kommentar i VG, av avisens tidligere redaktør Bernt Olufsen. Han hevder at Christensens erfaringer som medieoffer har ført til at hun ikke har satt de samme grensene som andre journalister ville ha gjort. Christensen ”ble kjendis. Gjennom flere år en utleverende og selvbiografisk forsideperson i *Se & Hør*. For henne må utleverende skildringer av Wenche Behring Breiviks utlagte tarm ha fortonet seg som litt av en bagatell”. Han fremhever at det visnok ikke er ”så uvanlig at et offer kan utvikle seg til selv å bli en overgriper” (Olufsen 2013a). Avslutningsvis i kommentaren forteller Olufsen om sin egen tidligere erfaring med å redigere biografiske verk, og hvor nøye han har vært med å etterleve Vær Varsom-plakaten. Da kan det synes ironisk at han avslutter den heller krasse kommentaren med å sitere nettopp Vær Varsom-plakatens paragraf 4.3, uten å se at den kan vendes mot ham selv.

At mediene setter personen i en sak i sentrum, fremfor å fokusere på sak er ikke uvanlig. Sammen med Ragnar Waldahl og Lars Weisæth, henholdsvis professorer i medier og kommunikasjon og i psykiatri, har Marit Christensen bidratt til forskningen om hvordan mediens personfokus kan påvirke mennesker som står i offentlighetens søkelys. I en kronikk i Tidsskrift for Den norske legeforening 5. november 2007 skriver de at samfunnsdebatten har gjennomgått en personifisering, og at mediene ikke lenger konsentrerer seg om en persons offentlige rolle. I stedet rettes ”oppmerksomheten mot mennesket i sin helhet, mot personlige egenskaper og karaktertrekk. Arbeidsmessige roller og offentlige roller er ikke som tidligere adskilt fra private roller” (Christensen m.fl. 2007). Stanghelle og Olufsen bærer i innleggene sine preg av nettopp en slik personifisering, da de konsentrerer seg om Christensens egenskaper som privatperson, og ikke hennes forfattervirksomhet.

Personangrepene til Olufsen og Stanghelle fikk ikke stå uimotsagt i debatten. Andre debatt deltakere tok til motmæle. Klassekampens hovedanmelder Tom Egil Hverven gikk i forsvar for Marit Christensen. Han poengterte at ”på noen dagers avstand virker særlig Bernt Olufsens kommentar i VG korttenkt. I stedet for å ta inn over seg Marit Christensens beretning, lukker han øynene og vender seg bort i avsky” (Hverven 2013b). Også journalist Roald Helgheim uttrykte at Stanghelle og Olufsen sine omtaler av Christensen var kritikkverdige: ”Karakterdrap er eit ord som blir brukt i det vide og breie (...). I denne saka er det ikkje Marit Christensen som er utøvaren, men dei som leier an i stormløpet mot henne” (Helgheim 2013). Bernt Olufsen svarte mer saklig på Helgheims kritikk i Dag og Tid, enn han ytret seg i det første innlegget. Han understreker, nå på nynorsk, at det han først og fremst ville ha frem var at ”boka er oppsiktsvekkjande dårleg redigert og framstår som ein nærmast forvirra, usamanhengande komposisjon. Mitt hovudpoeng er at eg er lei av journalistar som tykkjer at dei kan skifta fritt mellom rollane som journalist og forfattar, som meiner dei kan sjå bort frå presseetiske reglar” (Olufsen 2013b). Olufsen hevder at som redaktør ikke ville publisert etisk problematiske opplysninger. Utsagnet hans ville nok stått sterkere om han hadde avstått fra personangrepet på Marit Christensen i VG elleve dager tidligere.

I stedet for at deltakerne diskuterer etiske og estetiske problemstillinger i tilknytning til *Moren*, er det med Helgheims ord ”omdømmet til den omstridde, trassige kvinna og forfatteren” Olufsen og Stanghelle konsentrerer seg om (Helgheim 2013). For å poengtere hvor forkastelig prosjektet er, tyr de begge til utvetydig negativ omtale av forfatteren fremfor å påvise hva de anser som uetisk i utgivelsen av *Moren*. Dersom det er behov for å regulere sakprosaen med en Vær Varsom-plakat, gjelder dette kanskje også subjektive og ensidige aviskommentarer?

## Informasjonsspredning, spekulering og sitering

Spørsmålet om personvern kan også settes i sammenheng med siteringer og parafraseringer i mottakelsen av *Moren*. Mange debattanter anklager Marit Christensen for å komme med unødvendig informasjon, som aldri kunne ha bli trykket i pressen. Det er da oppsiktsvekkende at de samme kritikerne siterer opplysninger de mener er injurierende, og dermed bidrar til å spre den kritikkverdige informasjonen.

I sin anmeldelse av Åsne Seierstads *En av oss* for Morgenbladet skriver Jo M. Bredeveien at Seierstad går lenger i sine beskrivelser ”enn det vi som slutter oss til pressens Vær Varsom-plakat kan tillate oss (...) noen beskrivelser av intim art i forholdet mellom mor og sønn, ofrenes siste sekunder i live og anklager mot AUF-ledelsen må man gå til boken for å få med seg, de kommer ikke til å bli gjengitt i pressen” (Bredeveien 2013 b). Her skriver han generelt om kritikkverdige forhold uten å eksemplifisere. Dette er en holdning som er lite framtreddende i mottakelsen av *Moren*. Gjennomgående både i debatten og litteraturanmeldelsene siteres eller parafraseres opplysninger om Wenche Behring Breivik og hennes nærmeste som debatt deltakerne mener er for intime til at avisene kunne ha kommet med dem, nettopp på grunn av pressens VVP.

Hva er forskjellen på å sitere eller parafrasere etisk problematiske opplysninger som har kommet ut i bokform og på å gjengi dem som førsteinstans? Uansett får avisenes lesere tilgang til den etisk problematiske informasjonen uten å lese boka.

## Om presseskikk og forlagsetikk

Flere av debattantene etterspør Aschehougs deltakelse i mottakelsen av *Moren*, både fordi de savner en oppklaring rundt utgivelsesprosessen, men også fordi de savner at noen tar Marit Christensen i forsvar. Ikke før den 25. november 2013, 25 dager etter bokutgivelsen, publiserte *Morens* forlagsredaktør, Kari J. Spjeldnæs, et innlegg i VG. Man kan stille spørsmål ved hvorfor ikke dette innlegget har kommet tidligere. Spjeldnæs sitt innlegg fungerer på lang vei som et slags punktum for debatten, bare ett innlegg ble publisert seinere (skrevet av Bernt Olufsen i VG, publisert 27. november 2013).

Spjeldnæs tar Marit Christensen og bokutgivelsen i forsvar. Hun skriver at det er naturlig at saklig kritikk og gode motargumenter følger en utgivelse som *Moren*. Dette er noe både forlaget og Christensen må finne seg i, og var forberedt på. Det Spjeldnæs mener at de

ikke kan finne seg i, uten å ta til motmæle, er ”usaklige personkarakteristikker, ubehagelige insinuasjoner eller tidligere sjefsredaktører som ser seg kallet til å lyse bann over bokbransjens etiske standard”. Spesielt er det Bernt Olufsens kommentarer om utgivelsen hun tar tak i: ”Bernt Olufsens ytringer, først i VG og senere i Dag og Tid, viser en arrogant og nedlatende holdning til Marit Christensens påpekning av sitt samfunnsoppdrag i forbindelse med *Moren*.” Forlagsredaktøren understreker at de har gjort nøye overveininger om hvilken informasjon som skal trykkes i boka i samarbeid med forfatteren. Til slutt konkluderte de med at ny informasjon veier tyngre enn personvernlovgivning.

Hovedpoenget til Spjeldnæs er at ”enhver står fritt til å mene hva de vil om tekst og innhold. Men noen ganger er det nødvendig å se at det kan ligge grundig arbeid og solide overveielser bak bøker som likevel får garvede journalister til å se rødt og havne i tåka” (Spjeldnæs 2013).

Debatten om *Moren* avsluttes med et innlegg av Bernt Olufsen, hvor han nok en gang poengterer at ”journalister som påberoper seg et samfunnsoppdrag bør akseptere og bli vurdert mot pressens etiske regelverk enten de ytrer seg i bokform eller i artikler. Det samme bør redaktører” (Olufsen 2013b). Olufsens siste innlegg setter endelig punktum for mottakelsen av *Moren*, med det jeg tolker som ett av hovedpoengene i diskusjonen, nemlig at det anses som problematisk at journalister skifter etisk praksis etter hvilket medium de publiserer i. Man kan stille spørsmål ved om debatten hadde fått tilsvarende omfang dersom Christensen ikke hadde påberopt seg ”samfunnsoppdraget”, og hevdet at hun arbeidet ut fra Vær Varsom-plakaten da hun møtte pressen.

## Oppsummering

Denne undersøkelsen viser at debatten om *Moren* ble mer nyansert etter hvert som tiden gikk. Debattantene som deltok i forkant av eller umiddelbart etter bokutgivelsen, er mer kritiske, og innleggene fremstår som mindre begrunnede enn de som kom etter at det hadde gått noe tid. For eksempel er de siste to anmeldelsene som ble publisert, vesentlig mer analytiske enn de to første.

Mottakelsen av *Moren* munner ut i en omfattende diskusjon om etikk, belyst fra flere hold, både i anmeldelser og øvrige diskusjonsinnlegg. Debatten om utgivelsen dreier seg om relasjonen mellom forfatter og objekt, fremstillingen av Wenche Behring Breivik og hennes nære, bokas nyhetsverdi og juridiske problemstillinger knyttet til utgivelsen. Marit Christensen blir gjennomgående kritisert for dårlig forfatterhåndverk og for å formidle

unødvendige personlige opplysninger, både i anmeldelsene og diskusjonen. Et av hovedproblemene med *Moren* synes ifølge debattantene å være at boka rett og slett verken fremstår som velskrevet eller velkomponert, noe som forsterker opplevelsen av etiske overtramp. Dette blir særlig tydelig i anmeldelsene der *Moren* sammenlignes med Åsne Seierstads *En av oss*. Anmelderne skriver rett ut at Seierstad ”slipper unna med” mer, fordi hun er en bedre forfatter enn Marit Christensen, ja, angivelig av ”et annet kaliber”.

Ikke bare oppstod det en debatt om etikk i sakprosautgivelser som følge av *Moren*, også etikken i selve mottakelsen ble emne for diskusjon. Marit Christensen ble utsatt for personangrep av kommentatorer, som brukte hennes person for å forklare hvorfor bokprosjektet hennes ikke er godt. Disse møtte motbør fra andre debattanter som understreket at det som burde legges til grunn for diskusjonen er det kritikkverdige ved *Moren*, ikke Marit Christensens rolle i media.

Mottakelsen av *Moren* koker i mine øyne ned til to spørsmål: Det første handler om det er greit at journalister behandler etikk på forskjellige vis, etter hvilken medium de publiserer i. Det andre er et spørsmål om Wenche Behring Breivik er tjent med bokutgivelsen. Det første spørsmålet har egentlig blitt besvart av styret i Den Norske Forleggerforeningen, da de formulerte høringsnotatet for etiske retningslinjer for sakprosautgivelser – sakprosaen får en etikkplakat, fremover må både journalister, forfattere og forleggere forholde seg til en etikkplakat.

Det andre spørsmålet fordrer et litt lenger svar. Ved å inngå boksamarbeidet med Marit Christensen ville Wenche Behring Breivik ta kontroll over sin egen historie, og hvordan den skulle formidles i offentligheten. Analysen av anmeldelsene og debatten viser at resultatet av boksamarbeidet førte til det motsatte – debatt deltakerne mener det er tydelig at *moren* har mistet kontrollen over formidlingen av eget liv, og at resultatet av samarbeidet er etisk og moralsk problematisk. Kan man gå ut ifra at Wenche Behring Breivik ville ha vært fornøyd med hvordan Christensen fremstiller henne i boka? Det er nærliggende å konkludere med at *Moren* ble noe ganske annet enn Behring Breivik forestilte seg. Terroristens mor ville at den norske offentligheten skulle få vite sannheten om henne, men hvilken sannhet? Ifølge anmeldere og debattanter er den eneste ”sannheten” *Moren* gir oss Christensens subjektive tolkning av Wenche Behring Breiviks historie. *Moren* forteller ingen ny historie, men heller den samme som også formidles i Aage Borchgrevinks *En norsk tragedie* og Åsne Seierstads *En av oss*.

Kan debatten om *Moren* bety at både Wenche Behring Breivik og Marit Christensen muligens ville ha vært bedre tjent med at historien om terroristens mor ble formidlet i en lengre avisartikkel fremfor i bokform?

# Litteraturliste:

## Primærtekster

- Berge, Kjell Lars.** 2013a. "Det er ikke morens skyld". *NRK*, 01. november.  
<[http://www.nrk.no/kultur/\\_-det-er-ikke-morens-skyld-1.11331900](http://www.nrk.no/kultur/_-det-er-ikke-morens-skyld-1.11331900)>, nedlastet 01. november 2013
- 2013b. "Et fremragende historiemaleri". *NRK*, 10. november.  
<[http://www.nrk.no/kultur/\\_-et-fremragende-historiemaleri-1.11348342](http://www.nrk.no/kultur/_-et-fremragende-historiemaleri-1.11348342)>, nedlastet 10. november 2013
- Borchgrevink, Aage.** 2013. "Uskarpt familieportrett". *VG*, 04. november,  
<<http://www.vg.no/nyheter/meninger/artikkel.php?artid=10144807>>, nedlastet 06. november 2013
- Bredeveien, Jo M.** 2013a. "Halvkvedet morsportrett". *Morgenbladet*, 08. november, s. 46
- 2013b. "Historie om oss". *Morgenbladet*, 15. november, s. 46
- Bromark, Stian.** 2013. "Morsarven". *Dagsavisen*, 01. november, s. 2
- Egeland, Marianne.** 2013. "«Samfunnsoppdrag?»". *Klassekampen*, 09. november, s. 34
- Eggen, Torgrim.** 2013. "Bok i skammekrok". *Dagens næringsliv*, 09. november, s. 58
- Eikefjord, Eirin.** 2013. "Judas-litteraturen". *Bergens Tidende*, 1. november, s. 8
- Enes, Bjørn.** 2013a. "Forteljingar som manglar". *Fædrelandsvennen*, 07. november, s. 26
- 2013b. "Meir til skade enn til gagn". *Bergens Tidende*, 06. november, s. 48–49
- Farsethås, Ane.** 2013. "Etisk sakprosa?". *Morgenbladet*, 20. september, s. 30
- Figueiredo, Ivo de.** 2013a. "Etikk og litteratur". *Dagbladet*, 31. oktober, s. 68
- 2013b. "Profesjonene og den frie litteraturen". *Morgenbladet*, 27. september, s. 21
- Helgheim, Roald.** 2013. "I blodtåka over eit bokslepp". *Dag og Tid*, 08. november, s. 17
- Hoem, Edvard.** 2013. "Eit forspilt liv". *Klassekampen*, 06. november, s. 11
- Hvattum, Torstein.** 2013. "Rett til å skrive hva som helst?". *Aftenposten*, 02. november, s. 9
- Hverven, Tom Egil.** 2013a. "Dødfødt". *Klassekampen*, 17. oktober, s. 2
- 2013b. "Se i øynene". *Klassekampen*, 09. november, s. 2
- Jensen, Johan O.** 2013. "Venninnesamtaler". *Adresseavisen*, 01. november, s. 2
- Kinander, Morten og Geir Woxholth.** 2013. "Et etisk og juridisk totalhavari". *Aftenposten*, 05. november, s. 7
- Lerum, May Grethe.** 2013. "En skitten skillingsvise". *VG*, 31. oktober, s. 7
- Lysaker, Odin.** 2013. "Risikerer kollegial internkontroll". *Aftenposten*, 21. november, s. 6

- Madsen, Per Anders.** 2013. "Et bokprosjekt i fri flyt". *Aftenposten*, 18. september, s. 3
- Mathisen, Åshild.** 2013. "Han var en av oss". *Vårt Land*, 15. november, s. 2
- Olufsen, Bernt.** 2013a. "En journalistisk tragedie". *VG*, 04. november, s. 36  
----- 2013b. "Forlagsetikk – hva er det? *Moren*". *VG*, 27. november, s. 32–33  
----- 2013c. "Journalistens hamskifte". *Dag og Tid*, 15. november, s. 40
- Omdal, Sven Egil.** 2013a. "De ufeilbarlige". *Fædrelandsvennen*, 21. september, s. 28  
----- 2013b. "Et etisk konkursbo". *Stavanger Aftenblad*, 02. november, s. 38
- Rimehaug, Erling.** 2013. "Dobbelt medieoffer". *Vårt Land*, 01. november, s. 6
- Robberstad, Bjarne.** 2013. "Det finnes ingen helhet". *Klassekampen*, 16. november, s. 14
- Rognlien, Jon.** 2013a. "Foraktens svarte tråd". *Dagbladet*, 09. november, s. 55  
----- 2013b. "Den lille sabelen". *Dagbladet*, 05. november, s. 51  
----- 2013c. "Farlig etikk": *Dagbladet*, 26. oktober, s. 2
- Rossavik, Frank.** 2013. "Angsten for etikk". *Morgenbladet*, 1.–7. november, s. 4–5
- Sandvik, Hilde.** 2013. "Se og Hør i langversjon". *Bergens Tidende*, 02. november, s. 3
- Simonnes, Helge.** 2013. "Kallet og pengene". *Vårt Land*, 02. november, s. 3
- Stanghelle, Harald.** 2013. "Sjelesørger og kikker". *Aftenposten*, 01. november, s. 3
- Stavrum, Kjersti Løken.** 2013. "Slik kunne *Moren* blitt bedre". *Aftenposten*, 02. november, s. 3
- Spjeldnæs, Kari.** 2013. "Om presseskikk og forlagsetikk". *VG*, 25. november, s. 26–27
- Steiro, Gard.** 2013. "Litt etikk skader ikke". *Bergens Tidende*, 10. november, s. 1
- Strand, Harry B. A.** 2013. "Grafting i privatlivet". *Adresseavisen*, 01. november, s. 6
- Strøksnes, Morten.** 2013. "Renhetsloven av 2014?". *Nordlys*, 23. november, s. 6
- Walgermo, Alf Kjetil.** 2013. "Retten til eit liv". *Vårt Land*, 18. september, s. 27
- Wiese, Andreas.** 2013a. "En mors tragedie". *Dagbladet*, 31. oktober, s. 26  
----- 2013b. "Medieofre imellom". *Dagbladet*, 17. september, s. 2  
----- 2013c. "Varsom med vær varsom". *Dagbladet*, 20. september, s. 64–65  
----- 2013d. "Vær varsom, Stavrum". *Dagbladet*, 02. november, s. 2

## Sekundærttekster og teori

- Andersen, Per Thomas.** 1987. "Kritikk og kriterier". *Vinduet* 3/1987, s. 17–26
- Ashraf, Ahmed Fawad, Mathias Vedeler og Kaja Korsvold.** 2013. "–Dette er en stor belastning for meg". *Aftenposten*, 01. november, s. 6–7
- Berg, Ronny.** 2013. "Terroristens mamma". *VG*, 17. august, s. 20–26



- Christensen, Marit.** 2013. *Moren*. 2. opplag. Oslo
- Christensen, Marit, Ragnar Waldahl og Lars Weisæth.** 2007. "Medier som skader og dreper". *Tidsskriftet.no*, <<http://tidsskriftet.no/article/1628469>>, nedlastet 8. april 2014
- Christiansen, Atle.** 2010. *Kritikarboka om litteratur, journalistikk og kvalitet*. Oslo
- Dagsavisen.** 2013. "Boken kan bli PFU-sak". 1. november, s. 8
- Eakin, Paul John.** 2004. *The Ethics of Life Writing*. Cornell University Press
- Einarsson, Kristenn.** 2013. "Etiske kjøreregler i forlagsbransjen". *Forleggerforeningen.no*. <<http://www.forleggerforeningen.no/nyhetsarkiv/etiske-kjoreregler-i-forlagsbransjen>>, nedlastet 20. april 2014
- Flatø, Emil.** 2013. "Moren slo Seierstad". *Dagbladet*, 27. desember, s. 59
- Gjestad, Robert Hoftun.** 2013. "–Etikken er på plass". *Aftenposten*, 16. september, s. 10
- Hagen, Erik Bjerck.** 2004. *Litteraturkritikk: en introduksjon*. Oslo
- Kluge, Lars.** 2013. "Etterlyser etisk råd for forfattere". *Aftenposten*, 16. september, s. 10
- Linderborg, Åsa.** 2010. "Vem vil diskutera innehållet på ett sätt så att huden bränner? Om norsk sakprosa-kritikk". *Prosa* 6/10. <<http://2001-10.prosa.no/artikkel.asp?ID=711>>, nedlastet 20. november 2013.
- Medienorge.** U.å. "Ti største aviser". <<http://medienorge.uib.no/statistikk/medium/avis,oppdatering/353>>, nedlastet 2. februar 2013
- Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening og Norsk kritikerlag. 1992. "Ti bod for melding av faglitteratur". Asker
- Ravndal, Dennis og Jarle Grevi Brenna.** 2013. "Wenche Behring Breivik ville stanse boken på dødsleiet". *VG*, 14. september, s. 10–14
- Rognlien, Jon.** 2012. "Hull i fortolkningen". *Dagbladet*, 05. oktober, s. 58
- Thronsen, Jane.** 2013. "Moren". *VG*, 17. august, s.1
- Wiese, Andreas.** 2013e. <<https://twitter.com/AWieseDagbladet>>, nedlastet 5. februar 2013
- Økland, Ingunn.** 2014. "Kritikk i følelsenes tid". *Aftenposten*, 21. mai, s. 6
- Aarønæs, Lars.** 2007. *Sjanger*. Komma forlag